

Atentáty v československých dějinách

Alexandra Letková

*Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Právnická fakulta
Kontaktní e-mail: alexletkova@gmail.com*

Assassinations in Czechoslovak History

Abstract:

In the study, the author focuses on the various assassinations that are connected with the Czechoslovak history. The term „assassination“ has no legal definition, so in the beginning of the study we will first think about its content. Based on the definition, we will identify the assassinations in every period of Czechoslovak history. The body of the study is divided into four parts, derived from effect of the Criminal codes and from the constitutional development in the state. The primary aim of the study is the analysis of assassinations, especially from a legal point of view, *i.e.*, from the point of view of legal responsibility or the impact of assassinations as material source on the origin of law. The secondary aim of the work is to approach several interpretations that relate to assassinations and the impact of the analyzed events on historical memory.

Keywords: assassination; Czechoslovak assassinations; Karel Kramář; Alois Šťastný; Tomáš Garrigue Masaryk; Emil Šoltys; Alois Rašín; Josef Šoupal; Jozef Tiso; Karel Lažnovský; Alois Eliáš; Reinhard Heydrich; Jozef Gabčík; Jan Kubiš; Emanuel Moravec; August Gölzer; Vladimír Blažka; Alois Bauer; Edvard Beneš; Jan Svoboda; Petr Zenkl; Prokop Drtina; Jan Masaryk; Augustin Schramm; Miloslav Choc; Matuš Černák; Kurt Baumgartner; Pavol Király; Ondrej Chámovský

KLíčové slová: atentát; československé atentáty; Karel Kramář; Alois Šťastný; Tomáš Garrigue Masaryk; Emil Šoltys; Alois Rašín; Josef Šoupal; Jozef Tiso; Karel Lažnovský; Alois Eliáš; Reinhard Heydrich; Jozef Gabčík; Jan Kubiš; Emanuel Moravec; August Gölzer; Vladimír Blažka; Alois Bauer; Edvard Beneš; Jan Svoboda; Petr Zenkl; Prokop Drtina; Jan Masaryk; Augustin Schramm; Miloslav Choc; Matuš Černák; Kurt Baumgartner; Pavol Király; Ondrej Chámovský

DOI: 10.14712/2464689X.2022.40

Cieľom nášho článku je poskytnúť prehľad právnej úpravy, ktorá sa v praxi aplikovala na spáchané atentáty, resp. ktorá mohla byť v prípade atentátu aplikovaná. Taktiež v jednotlivých kapitolách uvádzame rozdiely medzi jednotlivými právnymi úpravami. Zameriame sa nie len na uskutočnené atentáty, ale aj na tie v štádiu prípravy, či pokusu. Výber atentátov zodpovedá sekundárnemu cieľu, ktorým je poukázať na prípadné nedostatky aplikačnej praxe, s hlbším zameraním na tie útoky, ktoré akýmkoľvek spôsobom ovplyvnili právo, právnu prax alebo historickú pamäť českého a slovenského národa a teda akýmkoľvek spôsobom ovplyvnili právnu historiografiu. Atentáty si podrobnejšie predstavíme v kapitolách, ktoré časovo ohraničujú etapy účinnosti jednotlivých trestnoprávných predpisov s akcentom na konkrétne špecifiká štátoprávneho usporiadania v konkrétnom období.

Intuitívne všetci vieme, čo je obsahom pojmu atentát. Z pohľadu právneho a vojenského, resp. z pohľadu vyvodzovania právnej zodpovednosti sa však chápanie daného pojmu značne líši. V predkladanom texte sa v prvom rade zamyslíme nad obsahom pojmu atentát (1), pokúsime sa ho zdefinovať a vysvetlíme časový rámec článku (2) a následne v ďalších kapitolách na konkrétnych príkladoch z praxe ukážeme obraz a odraz jednotlivých atentátov v rokoch 1918–1989 v dejinách Československa.

Ad 1) K pojmu. Pojem atentát nemal a nemá v právnych poriadkoch Slovenskej republiky a Českej republiky legálnu definíciu. Preto bolo potrebné siahnuť po lingvistických slovníkoch, ktoré nám, aspoň na úvod, bližšie ozrejmia jeho obsah. Podľa *Slovníka súčasného slovenského jazyka* (z rokov 2006, 2011, 2015) sa pod atentátom rozumie „útok na významnú, verejne činnú osobu, na skupinu obyvateľstva alebo nejaký objekt s cieľom usmrtiť, vykonaný obyčajne z politických dôvodov: teroristický, samovražedný atentát; bombový, granátový atentát; atentát na prezidenta, na pápeža; atentát na turistov; atentát na reštauráciu; atentát proti civilistom; atentát v centre mesta; atentát v čase bohoslužieb; pokus o atentát; účasť na atentáte; pripravovať, spáchať atentát; vyhrážať sa atentátom; prihlásiť sa k atentátu...“¹ Podľa staršieho *Slovníka slovenského jazyka* (z rokov 1959–1968) znie definícia odlišne: „vražedný útok na významnú, verejne činnú osobu z politických dôvodov: chystať, pripravovať, osnovať, urobiť atentát na niekoho“.² Definície zo slovníkov slovenského jazyka jasne naznačujú, že nejde o pojem ustálený, práve naopak. Pojem atentát sa vyvíja a obsahovo rozširuje – kdežto ešte v 60. rokoch minulého storočia bol objektom atentátu život verejne činnnej osoby a motív páchatela bol politický, tak v súčasnosti môže byť objektom aj život obyvateľstva (civilistov) alebo aj iný objekt (odlišný od verejne činnnej osoby)³ a obyvateľstva) a teda môže ísť o významnú osobu z oblasti

¹ Pojem „Atentát“ v: Slovník súčasného slovenského jazyka A – G, H – L, M – N z r. 2006, 2011, 2015. In: *Slovníkový portál Jazykovedného ústavu L. Štúra SAV*. [online]. Dostupné na: <https://slovník.juls.savba.sk/?w=atent%C3%A1t&s=exact&c=W472&cs=&d=sssj#>. [cit. 20. 02. 2022].

² Pojem „Atentát“ v: Slovník slovenského jazyka z r. 1959–1968. In: *Slovníkový portál Jazykovedného ústavu L. Štúra SAV*. [online]. Dostupné na: <https://slovník.juls.savba.sk/?w=atent%C3%A1t&s=exact&c=Oe0e&cs=&d=peciar#>. [cit. 20. 02. 2022].

³ Verení činiteľ je definovaný v ods. 1 § 128 Trestného zákona č. 300/2005 Z. z. nasledovne: „Verejným činiteľom sa na účely tohto zákona rozumie prezident Slovenskej republiky, poslanec Národnej rady Slovenskej republiky, poslanec Európskeho parlamentu, člen vlády, sudca Ústavného súdu Slovenskej republiky, sudca, prokurátor alebo iná osoba zastávajúca funkciu v orgáne verejnej moci, príslušník ozbrojených síl, osoba v služobnom pomere, starosta, predseda vyššieho územného celku, poslanec orgánu územnej samosprávy, štátny zamestnanec alebo zamestnanec orgánu štátnej správy, územnej samosprávy alebo iného štátneho orgánu, osoba, ktorá vykonáva pôsobnosť v rámci právnickej osoby, ktorej zákon zveruje

hospodárstva, kultúry, zdravotníctva, atď. To, čo obe definície spája, je útok z politických dôvodov, i keď aktuálny slovník slovom „zväčša“ pripúšťa, že dôvody môžu byť aj iné (napr. náboženské, i keď ak hovoríme o atentátoch najmä na civilné obyvateľstvo z oblastí moslimských krajín, motív náboženský s tým politickým splýva). Ak by sme znenie slovníkov chceli pretaviť do trestného práva, tak podľa súčasnej definície atentátu by páchatel mohol byť odsúdený podľa Trestného zákona č. 300/2005 Z. z. za trestný čin úkladnej vraždy (§ 144), vraždy (§ 145), teroru (§ 313), teroristického útoku (§ 419), útoku proti parlamentárovi (§ 429) alebo perzekúcie obyvateľstva (§ 432), v závislosti od objektu, subjektu a motívu spáchaného trestného činu. V minulosti však možno skloňovať pojem atentát pri užšej skupine trestných činov. Pred súčasným Trestným zákonom platilo na československom území osem právnych predpisov, ktoré upravovali trestné činy, na základe ktorých bolo eventuálne možné stíhať páchatel'a atentátu: Trestný zákon o zločinoch a prečinoch zák. čl. č. 5/1878 (účinný na území Slovenska), Trestný zákon o zločinoch, prečinoch a priestupkoch č. 117/1852 r. z. (účinný v českých krajinách), Zákon na ochranu republiky č. 50/1923 Zb. z. a n., retribučné zákonodarstvo (Dekrét prezidenta republiky o potrestaní nacistických zločincov, zradcov a ich pomáhačov a o mimoriadnych ľudových súdoch č. 16/1945 Zb. účinný v českých krajinách, a Nariadenie Slovenskej národnej rady o potrestaní fašistických zločincov, okupantov, zradcov a kolaborantov a o zriadení ľudového súdnictva č. 33/1945 Zb. n. SNR účinný na území Slovenska), Zákon na ochranu ľudovodemokratickej republiky č. 231/1948 Zb., Trestný zákon č. 86/1950 Zb. a Trestný zákon č. 140/1961 Zb. Vo všeobecnosti šlo o trestné činy, ktorých objektom bol iba život ústavných činiteľov, viac sa však jednotlivým trestným činom podľa uvedených zákonov budeme venovať v kapitolách nižšie pri konkrétnych atentátoch.

právomoc rozhodovať v oblasti verejnej správy, notár, súdny exekútor, člen lesnej stráže, vodnej stráže, rybárskej stráže, poľovníckej stráže, stráže prírody alebo osoba, ktorá má oprávnenie člena stráže prírody, ak sa podieľa na plnení úloh spoločnosti a štátu a používa pritom právomoc, ktorá mu bola v rámci zodpovednosti za plnenie týchto úloh zverená. Pre trestnú zodpovednosť a ochranu verejného činiteľa sa podľa jednotlivých ustanovení tohto zákona vyžaduje, aby trestný čin bol spáchaný v súvislosti s jeho právomocou, zodpovednosťou, postavením alebo funkciou, ak tento zákon neustanovuje inak. Verejným činiteľom je aj sudca alebo úradník medzinárodného súdneho orgánu uznaného Slovenskou republikou alebo funkcionár alebo iný zodpovedný pracovník orgánu činného v trestnom konaní iného štátu, orgánu Európskej únie alebo orgánu vytvoreného spoločne členskými štátmi Európskej únie, ak na území Slovenskej republiky vykonáva úkony trestného konania takého štátu alebo orgánu; pre jeho ochranu sa podľa ustanovení tohto zákona vyžaduje, aby úkony trestného konania vykonával v súlade s medzinárodnou zmluvou alebo so súhlasom orgánov Slovenskej republiky. Ak ide o trestný čin prijatia a poskytnutia nenáležitej výhody podľa § 336c a § 336d, verejným činiteľom je aj osoba, ktorá má z titulu svojho postavenia alebo funkcie právo rozhodovať alebo sa podieľa na rozhodovaní o nakladaní s majetkom, majetkovými právami a finančnými prostriedkami, hospodárenie s ktorými podlieha kontrole Najvyšším kontrolným úradom Slovenskej republiky. A zahraničný verejný činiteľ v ods. 2 tohto ustanovenia: Zahraničným verejným činiteľom sa na účely tohto zákona rozumie osoba a) zastávajúca funkciu v zákonodarnom orgáne, výkonnom orgáne, súdnom orgáne alebo rozhodcovskom orgáne, alebo v inom orgáne verejnej správy cudzieho štátu, vrátane hlavy štátu, b) zastávajúca funkciu, zamestnaná alebo pracujúca v medzinárodnej organizácii alebo nadnárodnej organizácii vytvorenej štátmi alebo inými subjektmi medzinárodného práva verejného v jej orgáne alebo inštitúcii, alebo splnomocnená konať v ich mene, c) zastávajúca funkciu, zamestnaná alebo pracujúca v medzinárodnom súdnom orgáne, alebo splnomocnená konať v jeho mene, alebo d) zastávajúca funkciu v právnickej osobe, v ktorej má rozhodujúci vplyv cudzí štát, ak je s výkonom takej funkcie spojená právomoc pri obstarávaní verejných záležitostí a trestný čin bol spáchaný v súvislosti s touto právomocou alebo prostredníctvom využitia jej postavenia.“

Definíciu pojmu „atentát“ nájdeme samozrejme aj v ďalších slovníkoch. Podľa *Velkého slovníka cudzích slov* od Gustáva Brukkera a Jany Opatíkovej z roku 2006 sa pod pojmom atentát myslí „vražedný útok na spoločensky významnú osobu“.⁴ Definícia teda pripúšťa, že nemusí ísť o verejného činiteľa, dokonca nepožaduje ani politický motív a vylučuje útok na civilistov (obyvateľstvo). Ide o najširšiu definíciu spomedzi všetkých uvádzaných a podľa nášho názoru je až príliš benevolentná a svojim obsahom pokrýva v dnešnej právnej terminológii úkladnú vraždu, resp. vraždu (buď dokonanú alebo v štádiu prípravy, či pokusu) na akúkoľvek významnú osobnosť, ktorou môže byť v podstate ktokoľvek, koho spoločnosť uzná za významného – herci, speváci, politici, atď. –, a to bez akéhokoľvek špeciálneho – politického – motívu. *Slovník cudzích slov (akademický)* z roku 2005 naopak pojem atentát zužuje: „útok na život význačnej osoby vykonaný z politických príčin“.⁵ Stále vylučuje z objektov obyvateľstvo, no zároveň pridáva politický motív, ktorý je podľa nášho názoru *condicio sine qua non* pri posudzovaní, či išlo alebo nešlo o atentát.

Z právneho hľadiska, i keď ide o slovník z anglosaského prostredia práva, je určite nápomocným *Blackov právnický slovník (Black Law Dictionary)*, ktorý pod pojmom atentát chápe „nájomnú vraždu, pri ktorej obeť (osoba, na ktorej je zločin spáchaný), neposkytla vrahovi provokáciu alebo dôvod pre vykonanie činu, resp. je atentátom vražda spáchaná zradne, skryte, nečakane, prípadne vyčkávaním“.⁶ Z právneho hľadiska ide o výraznú zmenu oproti vyššie uvedeným definíciám, pretože sa vyžaduje, podľa slovenskej právnej terminológie, účastník trestného činu (§ 21 Trestného zákona č. 300/2005 Z. z.), t. j. organizátor (zosnoval alebo riadil spáchanie trestného činu), návodca (naviedol iného na spáchanie trestného činu) alebo objednávateľ (požiadal iného, aby spáchal trestný čin) atentátu.

Ako posledné nás bude zaujímať definícia atentátu z pohľadu vojenských predpisov. Samotný *Vojenský výkladový slovník vybraných operačných pojmov* nepozná definíciu atentátu, ale ho spomína v rámci Asymetrickej vojenskej operácie: „Operace vedená pravidelnými ozbrojenými silami proti nepravidelným nepřátelským silám, jejichž způsob boje, používané metody a prostředky jsou v rozporu s mezinárodním válečným právem a s obecně uznávanými etickými a mravními zásadami. Pro asymetrické operace je typické působení menších jednotek (převážně záškodnického nebo gerilového charakteru), které používají k vyrovnání početní a technologické převahy pravidelných ozbrojených sil protivníka neobvyklé metody, jako jsou opakované zákeřné přepady malými skupinami, organizování léček, budování pastí a různých nástrah. Časté jsou i akce prováděné jednotlivci, jako je střelba ze zálohy nebo **bombové atentáty, které jsou zaměřené na způsobení co největších ztrát, vyvolání zmatku a chaosu v napadeném objektu nebo prostoru**“.

⁴ Pojem „Atentát“ v: BRUKKER, G. – OPATÍKOVÁ, J. *Velký slovník cudzích slov*. Bratislava: Robinson, 2006. [online]. Dostupné na: https://www.vsvu.sk/workspace/media/documents/velky_slovník_cudzích_slov-5e862893addf8.pdf. [cit. 20. 02. 2022].

⁵ Pojem „Atentát“ v: Slovník cudzích slov (akademický) z r. 2005. In: *Slovníkový portál Jazykovedného ústavu E. Štúra SAV*. [online]. Dostupné na: <https://slovník.juls.savba.sk/?w=atent%C3%A1t&s=exact&c=sa8f&cs=&d=scs#>. [cit. 20. 02. 2022].

⁶ Pojem „Atentát“ v doslovnej citácii zo slovníka: „Assassination – Murder committed for hire, without provocation or cause of resentment given to the murderer by the person upon whom the crime is committed. Ersk. Inst. 4, 4, 45. A murder committed treacherously or by stealth or surprise, or by lying in wait. Sorrell v. State, 135 Tex. Cr. R. 535, 120 S. W. 2d 1058, 1059.“ BLACK, M. A. *Black's Law Dictionary*. Minnesota: West Publishing CO, 1968, s. 147.

a na oslabovanie morálky príslušníkov pravidelných ozbrojených síl.“ Z uvedeného teda vyplýva, že atentáty môžu byť súčasťou vojenských asymetrických operácií a ich úlohou je spôsobiť čo najväčšie straty, ktoré nie sú bližšie definované (môže ísť o straty na životoch, na vojenskom, či hospodárskom zabezpečení, atď.), a oslabovanie morálky protivníka. Dôležitým je v tomto prípade najmä vyvodzovanie zodpovednosti. Vo všetkých vyššie uvedených definíciách je zrejmé, že prípadný atentátnik by bol stíhaný na základe noriem trestného práva a laicky by sme ho mohli označiť za vraha. V rámci vojenskej operácie však príslušníci ozbrojených síl, resp. vojaci plnia misie dané rozkazmi, a preto atentát ako súčasť asymetrickej operácie rozhodne nemožno vyhodnocovať ako spáchanie trestného činu. Vzhľadom na to, že Operácia Anthropoid, resp. atentát na zastupujúceho ríšskeho protektora Reinharda Heydricha patrí do problematiky atentátov v československých dejinách, viac sa tejto problematike budeme venovať v kapitole nižšie.

Na záver len dodávame, že slovník, po ktorom česko-slovenskí historici siahajú ako po prvom a teda *Ottův slovník naučný* neobsahuje žiadnu definíciu atentátu.

V nadväznosti na vyššie uvedené je v prvom rade dôležité si ujasniť, čo teda autorka chápe pod pojmom atentát a následne podľa uvedenej definície môže identifikovať jednotlivé atentáty v československej histórii. Súhlasíme a akceptujeme, že obsah pojmu atentát sa vyvíja a mení, resp. prispôsobuje sa súčasnej dobe, v ktorej je spájaný prevažne s teroristickými útokmi a smeruje prevažne proti civilnému obyvateľstvu. Keďže však skúmame dobu minulú, budeme sa pridŕžiavať konzervatívnejšieho prístupu v definovaní daného pojmu. Pod atentátom z pohľadu práva a právnej histórie rozumieme: **úkladnú vraždu významnej alebo verejne činnnej osoby (osôb) s politickým motívom, pričom atentát môže byť súčasťou plnenia úloh vo vojenskej operácii, kedy sa vylučuje trestnoprávna zodpovednosť útočníka.** Nevylučujeme tak, že okrem páchatel'a sa môže v rámci páchania trestnej činnosti vyskytnúť aj účastník (napr. osoba, ktorá atentát objednala), zároveň sme rozšírili okruh obetí, keďže nemusí ísť nutne o aktívnych verejných činiteľov. Kumulatívne však musí byť splnená podmienka politického motívu, ktorý podľa nášho názoru k atentátu jednoducho patrí a potvrdzuje to aj historická skúsenosť. Do definície sme zahrnuli aj možný vojenský rozmer atentátu, kedy nenastupuje trestnoprávna zodpovednosť vykonávateľa atentátu, ako je tomu za bežných okolností.

Ad 2) **K časovému rámcu.** Podľa Pavla Foltina a Davida Řeháka existuje päť vývojových etáp terorizmu, ku ktorým neodmysliteľne patria aj atentáty: 1. historická etapa (do konca 17. storočia), 2. nacionalistická etapa (18. storočie až do roku 1913), 3. etapa vojen (1914–1945), 4. etapa studenej vojny (1946–1989), 5. etapa studeného mieru (1990 – súčasnosť).⁷ Z pohľadu štátoprávneho usporiadania Československa, práve tretia a štvrtá etapa pokrývajú takmer celú existenciu spoločného štátu a zároveň ide o etapy časovo ukončené. To samozrejme nevylučuje skutočnosť, že sa v Československu nemohli odohrať útoky znakmi pripomínajúce inú z etáp terorizmu. Posledné dva roky trvania Československa už patria do súčasného chápania terorizmu a preto sme ich do článku nezaradili.

Atentáty však nemožno automaticky radiť medzi teroristické útoky. Atentáty najmä nacionalistickej etapy boli politicky motivovanými atentátmi, kedy sa pokúšali jednotlivci alebo skupiny zmeniť štátne zriadenie. Miroslav Mareš však práve nacionalizmus a anar-

⁷ FOLTIN, P. – ŘEHÁK, D. Historický vývoj terorizmu. *Obrana a strategie*, 2006, roč. 6, č. 1, s. 47.

chizmus 19. storočia chápe ako základ moderného terorizmu.⁸ Pre tretie obdobie oboch vojen sú zase typické atentáty spojené s dekolonizáciou a pokusmi o prevrat k marxistickej orientácii. Vo štvrtjej etape boli opäť atentáty spojené s dekolonizáciou, ale aj s národooslobodzovacími bojmi na strednom Východe, v Afrike a v južnej Amerike. Pre 60. a 70. roky sa už atentáty spájajú najmä s bombovými útokmi na obchodné domy a pre obdobie celej studenej vojny sú príznačnými atentáty na diplomatov, čím chceli atentátnici (teroristi) vyvolať čo najväčší ohlas vo svete.⁹ Československé atentáty samozrejme nevykazujú všetky uvedené hlavné referenčné body, ale pre orientáciu a zaradenie atentátov do jednotlivých etáp nám uvedené delenie postačuje.

1. Právny dualizmus medzivojnovej republiky a zákon č. 50/1923 Zb. z. a n. na ochranu republiky

1.1 Obdobie do prijatia zákona č. 50/1923 Zb. z. a n. na ochranu republiky

Prvým československým zákonom, resp. tzv. recepčnou normou č. 11/1918 Zb. z. a n. sa na základe ustanovenia čl. 2 bez výhrady recipovali všetky bývalé rakúske a uhorské právne predpisy, tzn. aj Trestný zákon o zločinoch a prečinoch zák. čl. č. 5/1878, účinný na území Slovenska (ďalej len „Trestný zákon z roku 1878“) a Trestný zákon o zločinoch, prečinoch a priestupkoch č. 117/1852 r. z., účinný v českých krajinách (ďalej len „Trestný zákon z roku 1852“).

Prvý atentát sa v československých dejinách odohral dňa 8. januára 1919 a teda len 72 dní po vzniku nového Československého štátu. Cieľom atentátu bol prvý predseda vlády Karel Kramář, ktorý bol postrelený, no žiadnu vážnejšiu ujmu neutrpel.¹⁰ Dňa 26. júna 1919 bolo zahájené hlavné pojednávanie pred Zemským trestným súdom v Prahe s Aloisom Šťastným a Vladimírom Gregorom (ktorý mal Šťastnému zadovážiť zbraň), ktorí boli obžalovaní z útoku na Kramára a neskôr aj odsúdení.¹¹ Alois Šťastný bol odsúdený za úkladnú vraždu v štádiu pokusu podľa § 8, 134 a 135 ods. 1 Trestného zákona z roku 1852,¹² následne však bol dňa 21. augusta 1920 amnestovaný prezidentom Tomášom Gar-

⁸ KOLEKTÍV AUTOROV. *Mezinárodní terorismus – nový nebo starý fenomén?* 1. vyd. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2004, s. 91.

⁹ FOLTIN – ŘEHÁK, *op. cit.*, s. 49, 52.

¹⁰ Približne o druhej hodine popoludní odchádzal zo svojej pracovni na Pražskom hrade, keď ho na chodbe čakal mladík, ktorý v momente, keď sa k nemu Kramář priblížil, vystrelil z revolvera. Útočník vystrelil dvakrát, pričom prvýkrát netrafil (resp. guľka iba „zavadila“ o ucho predsedu vlády) a druhýkrát zasiahol miesto, kde sa nachádza náprsný vāčok. Vďaka preplnenej peňaženke, cvikru a sponě od trakov sa guľka odrázila a Kramář útok prežil. Útočníkom bol sedemnášť ročný Alois Josef Šťastný, syn Ferdinanda Šťastného, neskoršieho senátora v Národnom zhromaždení za Českú stranu národne socialistickú. Samotného Kramářa útok síce prekvapil, no rozhodne neodradil od politických aktivít, keďže už 12. januára 1919 sa zúčastnil ako vedúci československej delegácie mierovej konferencie v Paríži (plenárne zasadnutie bolo až 18. januára, no konferenčné porady začali o niekoľko dní skôr). Sám sa k atentátu vyjadril nasledovne: „Nečakal som, že ja, ktorý ušiel rakúskej šibenici, budem prvý, po kom sa bude u nás strieľať.“ KLIMEK, A. *Velké dějiny země Koruny české XIII*. Praha: Litomyšl, 2000, s. 58.

¹¹ Revolverový útok na dra. Kramáře před soudem. Večerník *Práva lidu*, 1919, roč. 8 (28), č. 144, s. 3–4. Pokračovanie článku: *Práva lidu*, 1919, roč. 28, č. 151, s. 9–10.

¹² Rozsudok v trestnej veci Aloisa Šťastného a Vladimíra Gregora pred Zemským trestným súdom v Prahe. [online]. Dostupné na: https://issuu.com/historiezlocinu/docs/rozsudek_aloise____astn__ho. [cit. 20. 02. 2022].

rigueom Masarykom, a to aj vďaka Kramářovmu pričineniu.¹³ V kontexte odsúdenia Šťastného je tiež dôležité uviesť, že z útoku bol podozrievaný aj vodca radikálnej ľavice Václav Houser, ktorý mal Šťastného k útoku naviesť. Žiadne prepojenie však nebolo dokázané, no z právneho hľadiska zákon myslel aj na objednané vraždy a ustanovenie § 135 Trestného zákona z roku 1852 rozoznávalo okrem vraždy úkladnej, lúpežnej a prostej, aj vraždu dojednanú (objednanú). Na základe tohto ustanovenia následne mohol byť potrestaný nielen vykonávateľ vraždy, ale aj, v dnešnej právnej terminológii, jej organizátor, návodca, objednávateľ či pomocník.

Atentát na Karla Kramáča však vyslovene neotriasol zákonodarným zborom a už vôbec nie natoľko, aby uvažovali nad urýchlenu zmenou trestnoprávnych noriem vo vzťahu k ochrane najvyšších štátnych činiteľov. Domnievame sa, že tento laxný prístup bol zapríčinený najmä tým, že Kramář útok prežil a celkovo sa na tento atentát nazeralo ako na nerozväznosť temperamentných mladíkov, čomu nasvedčuje aj následná amnestia.

Trestný čin vraždy, za ktorý bol Alois Šťastný odsúdený, však podľa ustanovení Trestného zákona z roku 1852 poznal iba všeobecný objekt, tzn. chránil život človeka, resp. hmotným predmetom útoku bolo telo každého človeka, bez ohľadu na jeho postavenie v politickom živote. Siedma hlava Trestného zákona z roku 1852 v § 59 síce upravovala zločin velezrady, jeho objektom však bol špeciálny objekt, tzn. v užšom zmysle chránil život panovníka, čiže hmotným predmetom útoku bolo výlučne telo panovníka, v širšom zmysle chránil integritu monarchie, ktorú panovník, ako symbol suverenity bohom zverenej, stelesňoval. Totožná právna úprava platila aj na území Slovenska, keďže zločin velezrady upravený v § 126 Trestného zákona z roku 1878 taktiež chránil výlučne život veličenstva, resp. integritu monarchie. Tieto paragrafy však neboli aplikovateľné na ústavných činiteľov Československa a teda neexistovala právna norma, ktorá by prísnejšie trestala páchatel'a útočiaceho na politicky činnú osobu. Zmenu mal priniesť zákon č. 449/1919 Zb. z. a n. o zákonnej ochrane Československej republiky, ktorý reagoval na nedostatky recipovaného práva a zmenil označenia monarchie na označenia republiky.¹⁴ Zákon bol prijatý bez búrlivej debaty a v názorovej zhode,¹⁵ no rozhodne nepostačoval.

Ako sme vyššie uviedli, oba trestné zákonníky poznali velezradu iba ako útok na panovníka, čo sa po prijatí zákona č. 449/1919 Zb. z. a n. analogicky malo zmeniť na prezidenta, ktorý stál na čele republiky. Ochrana panovníka a prezidenta však nebola totožná. Panovník ako nositeľ suverenity a integrity, stojaci na čele panovníckej dynastie predstavoval kvalitatívne odlišnú hlavu štátu, než prezident, ktorého moc nepochádzala z Božej milosti. Okrem uvedeného by bolo veľmi náročné rozširujúcim výkladom zadefinovať okruh osôb, na ktorých by bolo možné daný zločin spáchať v podmienkach republiky, čo sa prejavilo neskôr, pri druhom atentáte v Československu, kedy sa definitívne sa uzavrela otázka ochrany ústavných činiteľov až 19. marca 1923 a teda prijatím zákona č. 50/1923 Zb. z. a n. na ochranu republiky. Aby sme však uzatvorili tém trestania atentátov do prijatia zákona č. 50/1923 Zb. z. a n. konštatujeme, že spáchaný atentát bolo možné trestať:

¹³ UHLÍŘ, D. *Anály ze Spálené ulice*. Praha: Mladá Fronta, 1979, s. 11–33.

¹⁴ § 1 „...Nahrazují se proto ve všech těch zákonech a nařízeních se vyskytujících výrazy ‚rakouský‘, ‚uherský‘ a ‚rakousko-uherský‘ a jim obdobné stejného smyslu případnými tvary slov ‚československý‘ a ‚Československá republika‘. Ustanovení to platí obdobně o označeních ‚císařský‘, ‚královský‘, ‚císařský královský‘, a ‚císařský a královský‘.

¹⁵ Viz <https://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/067schuz/s067008.htm>.

- 1) V českých krajinách (podľa Trestného zákona z roku 1852) ako vraždu podľa § 134, prípadne v štádiu pokusu podľa § 8, a v závislosti od toho, či ju páchatel vykonal s vopred uváženou pohnútkou („potmešilým spôsobom“) ako vraždu úkladnú podľa § 135 ods. 1 alebo išlo o vraždu objednanú podľa 135 ods. 3.
- 2) Na Slovensku a v Podkarpatskej Rusi (podľa Trestného zákona z roku 1878) ako vraždu s vopred uváženým úmyslom podľa § 278, prípadne v štádiu pokusu podľa § 65, prípadne podľa § 288 (spolčenie k vražde), ak by šlo o vraždu vopred naplánovanú, či objednanú.

V oboch prípadoch motív páchatel'a nerozhodoval a ani postavenie obete vo verejnom živote neovplyvňovalo vyvodzovanie právnej zodpovednosti páchatel'a. Podľa názorov niektorých politikov a tiež odborníkov na trestné právo (pozri nižšie), bola ochrana republiky dostatočne zabezpečená zákonom č. 449/1919 Zb. z. a n., vzhľadom na vyššie uvedené nedostatky, najmä pri objekte a predmete skutkovej podstaty zločinu velezrady v oboch recipovaných trestných zákonníkoch, máme za to, že uvedený zákon v tejto rovine bol nedostačujúci, resp. na atentáty smerujúce voči ústavným činiteľom neaplikovateľný. Túto hypotézu dnes už nie je možné overiť, pretože v hypotetickom prípade spáchaného atentátu na prezidenta Tomáša Garriguea Masaryka, by si určite výnimočná situácia vyžiadala výnimočný spôsob riešenia a je preto možné, že by velezrada hypoteticky mohla byť súdom aplikovaná.¹⁶

¹⁶ V posledných rokoch sa objavili indicie, že Masaryk mal byť obeťou plánovaného atentátu v sledovanom období. Tento útok sa však nakoniec vôbec neuskutočnil, pričom dodnes s istotou nevieme overiť pravdivosť uvedeného príbehu, ktorý uviedol Stanislav Motl v roku 2012 vo svojej relácii „Stopy, fakta, tajemství“ na Českej televízii, v ktorom prerozprával príbeh šesť stranového dokumentu, ktorý objavil Miroslav Kozel v pozostalosti po svojom otcovi Severínovi. Jeho otec pracoval ako četník na Slovensku a mal neuposluchnúť rozkaz na zničenie správy o vyšetovaní atentátu. Táto správa pochádza z dňa 8. novembra 1922 a plánovaný útok na Masaryka datuje k septembru 1921 a teda do času, kedy bol Masaryk na svojej prvej veľkej návšteve Moravy, Slovenska a Podkarpatskej Rusi. Maďarskí iredentisti na čele s istým Emilom Šoltysom mali plánovať vykoľajenie vlaku, pričom v zálohe mali ďalšie zbrane, ktoré plánovali použiť následne ako záložný plán na zavraždenie Masaryka a jeho spoločníkov. Atentát sa mal uskutočniť pri Užhorode, avšak Masaryk absolvoval cestu z Košíc do Užhorodu autom a teda sa atentátu „vyhol“. Uvedená správa taktiež obsahuje informácie o ďalších a dlhodobých útokoch tejto skupiny, ktorej hlavnou úlohou bolo páchať záškodníctvo, šíriť strach a neistotu medzi obyvateľstvom (napr. prepádali pošty, obchodníkov), čím chceli doceliť pripojenie Podkarpatskej Rusi k Maďarsku. Je potrebné dodať, že prípravu údajného atentátu mal prezradiť priamo jeden člen záškodníckej skupiny (ktorého meno sa v správe uvádza). Útočníci sa mali vzdialiť od plánovaného miesta útoku (keďže vlak neprišiel), mala nasledovať prestrelka s československými pohraničnými vojakmi a následne mali útočníci ujsť. (K téme bližšie pozri: MOTL, S. Stopy, fakta, tajemství. Diel: *Bomba pro TGM*. Praha: ČT, 2012. [online]. Dostupné na: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10394032041-stopy-fakta-tajemství/412235100201013/>. [cit. 2022-02-20]). Uvedený príbeh nepovažujeme za dôveryhodný a v podstate ho uvádzame iba ako súčasnú historickú senzáciu. Neexistujú iné oficiálne správy, ktoré danú udalosť zachytávajú alebo aspoň okrajovo spomínajú, resp. uvedená správa nebola doposiaľ odborne analyzovaná. Samotná správa síce záverom dodáva, že rozviedka uverila nemenovanému udavačovi z radov záškodníkov, no neexistuje spôsob, ktorý by danú skutočnosť podporoval. Tento príbeh o atentáte na prezidenta Masaryka je podobne dôveryhodný ako ďalší údajný pokus o jeho vraždu, ktorá sa mala odohrať 14. júna 1930 v Hrušovanoch u Brna a útočníkom mal byť Pavel Timofejevič Gorgulov (útočník mal upustiť od svojho konania kvôli úsmevu prezidenta). Bližšie pozri: KOLEKTÍV AUTOROV. *První republika 1918–1938: Dějiny, osobnosti, denní život*. 1. vydání. Brno: Extra Publishing, 2015, s. 24.

1.2 Obdobie po prijatí zákona č. 50/1923 Zb. z. a n. na ochranu republiky

Zlom v právnej ochrane republiky a jej ústavných činiteľov priniesol atentát na ministra financií Aloisa Rašína, ktorý je zároveň jediným dokonaným atentátom na československého politika, pri ktorom obeť na následky zranení zomrela.¹⁷

Často sa stretávame s interpretáciou, že práve tento vražedný útok priamo podmienil prijatie zákona č. 50/1923 Zb. z. a n. na ochranu republiky a zákona č. 51/1923 Zb. z. a n. o Štátnom súde. V skutočnosti sa o príprave zákona, ktorý by ochraňoval republiku a jej ústavných činiteľov, debatovalo už nejakú dobu, no v právnych a politických kruhoch sa nedokázal nájsť uspokojivý kompromis, vďaka ktorému by sa zákon podarilo politicky pretlačiť.¹⁸ Mnohí právni vedci a politickí predstavitelia sa domnievali, že republika je adekvátne chránená zákonom o zákonnej ochrane republiky Československej č. 449/1919 Zb. z. a n. Tieto argumenty vyvracal napr. August Miříčka, ktorý neskôr viedol legislatívne práce na oboch spomínaných zákonoch. Atentát na Rašína bol rozhodne posledným a najpádnejším podnetom k prijatiu zákonov adekvátne chrániacich republiku. Prijímanie oboch zákonov v Národnom zhromaždení bolo sprevádzané vlnou odporu zo strany opozície, najmä z radov komunistov a slovenských ľudákov. To, že v tejto veci nemal v podstate do poslednej chvíle jasno aj zákonodarca, nám dokladajú správy z novín, napr. z Rudého práva alebo z Lidových novin, ktoré nedokázali čitateľov presne informovať ani o tom, či sa pripravuje nový právny predpis alebo novelizácia Trestného zákona. Vzhľadom na potrebnú unifikáciu ochrany republiky však bolo oveľa jednoduchšie prijať nový právny predpis s pôsobnosťou na celé územie republiky, než novelizovať, síce podobné, no nie totožné recipované predpisy.¹⁹

Josef Šoupal vykonal atentát dňa 5. januára 1923 a vo veľmi rýchlom časovom slede bol dňa 5. júla 1923 uznaný vinným z úkladnej vraždy, podľa § 134 a § 135 ods. 1 Trestného zákona z roku 1852 a z útoku na verejného činiteľa podľa § 7 zákona č. 50/1923 Zb. z. a n. na ochranu republiky, a bol odsúdený na 18 rokov žalára (trestu odňatia slobody) zostreňného štvrtročne pôstom a raz ročne (5. januára) uzavretím v temnici a stratu

¹⁷ Vražedný útok Josefa Šoupala z 5. januára 1923 popisali Lidové noviny nasledovne: „Dnes o deváté hodine, když ministr financi doktor Rašín vyšel ze svého bytu v domě číslo 6 v Žitné ulici a chtěl vstoupiti do automobilu, přiskočil k němu neznámý mladík a z bezprostřední blízkosti vypálil na něho ze zadu dvě rány z pistole. Zatím, co se útočník dal na útěk, skácel se doktor Rašín pozpátku na chodník a třikrát hluboce zachroptěl. Útočník po vypálení obou ran se rozběhl do Příčné ulice, jež ústí do Žitné ulice právě proti domu doktora Rašína. V téže chvíli nadstrážník Stanislav Bílek, jenž konal službu na rohu Štěpánské a Žitné ulice, zaslechl výstřely a rozběhl se k místu činu. Zahlédl ještě prchajícího pachatele a byl svědkem upozorněn, že útočník skočil do domu číslo 4 v Příčné ulici; je to druhý dům od rohu s úzkým průjezdem a velmi tmavými chodbami a skladišti.“ Atentát na ministra Rašína. *Lidové noviny*, 1923, roč. 31, č. 8, s. 1. Zdravotný stav Rašína bol až do jeho smrti, t. j. do 18. februára 1923, pod drobnohľadom médií, ktoré každodenne informovali svojich čitateľov o zdravotnom stave ťažko postreleného ministra.

¹⁸ MIŘIČKA, A. Poznámky k zákonu na ochranu republiky. *Právník*, 1923, roč. 62, č. 5, s. 163.

¹⁹ Bližšie pozri: ČERNÝ, J. *Zákon na ochranu republiky*. Pardubice: nákladem „Soudcovských listů“, 1926; LEPIŠÍK, J. *Zákon na ochranu republiky s důvodovou zprávou*. Praha: Fr. Borový, 1923; MILOTA, A. *Zákon na ochranu republiky*. Kroměříž: J. Gusek, 1923; citované v KAZDA, J. Právní ochrana proti kontrarevoluci za první Československé republiky. In: *Revoluce a právo* (Zborník z konferencie Dny práva 2012). Brno: Masarykova univerzita, 2013, s. 614–615. [online]. Dostupné na: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2012/files/revoluce/revoluce.pdf. [cit. 20. 02. 2022].

volebného práva.²⁰ Rozhodnutie potvrdil aj Najvyšší súd Československej republiky dňa 25. septembra 1923.²¹

Josefa Šoupala súdil Štátny súd a teda novovzniknutý orgán s vecnou pôsobnosťou súdiť trestné činy podľa zákona na ochranu republiky č. 50/1923 Zb. z. a n. Štátny súd bol zriadený zákonom č. 51/1923 Zb. z. a n. a spolu so zákonom č. 50 boli prijaté 19. marca 1923 a teda viac než dva mesiace po útoku na Rašína. Možnosť súdiť Šoupala pred Štátnym súdom vyriešil § 26 zákona o Štátnom súde č. 51/1923 Zb. z. a n. „Štátní soud je příslušný také pro trestné činy spáchané před účinností zákona na ochranu republiky, pokud obžaloba v této době nenabyla ještě právní moci.“

Zákon č. 50/1923 Zb. z. a n. na ochranu republiky priniesol kvalitatívnu zmenu, čo do ochrany republiky i jej verejných činiteľov. Páchatel'a za atentát bolo možné odsúdiť na základe ustanovení o vražde podľa recipovaných trestných zákonníkov v súbehu s § 7 zákona č. 50/1923 Zb. z. a n. Oproti recipovanej úprave sa podstatne rozšíril objekt trestného činu útoku na život ústavných činiteľov. Okrem prezidenta, ktorého život hypoteticky chránil aj zločin velezrady, bol týmto trestným činom chránený aj život jeho námestníka, predsedu a členov vlády, členov zákonodarného zboru, guvernéra Podkarpatskej Rusi alebo členov Štátneho súdu, a to súčasných aj bývalých. Zároveň bol v ods. 2 vyjadrený a podmienený politický motív páchatel'a. Obe podmienky museli byť splnené kumulatívne, tzn. nestačilo zastávať funkciu ústavného činiteľa, motív páchatel'a musel byť politický, resp. útok musel byť vykonaný pri výkone právomocí vyplývajúcich z funkcie. Paragraf 9 ďalej trestal spolčovanie sa k útokom na ústavných činiteľov, a teda trestal nie len vykonávateľ'a atentátu, ale aj ďalších účastníkov.

V úvode sme si zadefinovali pojem atentát, pričom od prijatia zákona č. 50/1923 Zb. z. a n. sa začína diferencovať stíhanie páchatel'ov v závislosti od objektu trestného činu vraždy. Politický motív, ktorý považujeme za *condicio sine qua non* pri atentáte, sa do právneho poriadku dostal iba v prípade konkrétnych ústavných činiteľov. Podľa našej definície atentátu však objektom môže byť život akejkoľvek verejne činnej osoby – v takomto prípade by bolo páchatel'ovo konanie subsumované pod zločin vraždy rovnako, ako tomu bolo pred prijatím zákona č. 50/1923 Zb. z. a n.

Berúc do úvahy dobu, v ktorej boli oba zákony prijaté, je nutné na ne hľadieť nielen ako na zákony trestného práva, resp. ako na nástroj represie. Nemožno opomenúť jasný a striktný postoj zákonodarcu, ktorým vymedzil hranice vlastnej tolerancie. Okrem represívnej funkcie má trestné právo aj funkciu preventívnu a ochrannú a podľa nášho názoru práve tieto dve zohrávali v dobe prijatia najväčšiu rolu. Zákonodarca dal najavo snahu o ubránenie republikánskeho a demokratickeho zriadenia do budúcnosti a zároveň upozornil verejnosť na následky protištátneho konania, ktoré zreteľne demonštroval na procese so Šoupalom. Protištátne činy boli do definitívnej unifikácie trestného práva v roku 1950 ešte niekoľkokrát pozmenené a rekodifikované, čiže aj stíhanie atentátov na ústavných činiteľov sa menilo. Potencionálni páchatelia atentátov na osoby nepatriace do okruhu ústavných činiteľov mohli byť stíhaní na základe recipovaných trestných zákonníkov až do roku 1950.

²⁰ Vrah Šoupal před soudem. *Národní listy*, 1923, roč. 63, č. 182, s. 1–2.

²¹ Bližšie pozri: *Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech trestních*. Praha: Právnické vydavatelství v Praze, 1925, roč. 6, s. 110–112.

2. Atentáty počas druhej svetovej vojny a možnosti ich trestania

Po vzniku vojnového slovenského štátu a Protektorátu Čechy a Morava sa zmenila aj trestnoprávna ochrana štátu, resp. možnosti trestania páchatel'ov atentátov. Vzhľadom na druhy atentátov, ktoré sa počas vojny uskutočnili alebo sa pripravovali, sme ich rozdelili do troch kategórií:

1. Atentáty, v ktorých bol subjekt špeciálny (vojaci) a objektom bol život ústavných činiteľov;
2. Atentáty, v ktorých bol subjekt všeobecný (každý, resp. civili) a objektom život osôb mimo rámca ústavných činiteľov;
3. Atentáty, v ktorých bol subjekt všeobecný (každý, resp. civili) a objektom bol život ústavných činiteľov.

2.1 Atentáty, v ktorých bol subjekt špeciálny (vojaci) a objektom bol život ústavných činiteľov

Ako prvý spomenieme detailný plán atentátu na Jozefa Tisa, ktorý predstavil na základe svojho výskumu Martin Posch. Tento plán pripravil československý letec z 313. letky Royal Air Force Miloš Mečíř ako pomstu za popravu svojho otca v roku 1942. Vzhľadom na blížiaci sa koniec vojny a napätie v česko-slovenských vzťahoch v roku 1944 sa nakoniec od vojenskej operácie, ktorej cieľom mal byť Tiso, upustilo.²²

Vojenských operácií, ktorých cieľom bol útok na vrcholového politika bolo na území *de facto* zaniknutého Československa hneď niekoľko. Tým najznámejším atentátom bol útok na zastupujúceho ríšskeho protektora Reinharda Heydricha, ktorý sa uskutočnil 27. mája 1942, na následky ktorého Heydrich zomrel o sedem dní neskôr (4. júna 1942). Okrem na Heydricha bol naplánovaný vražedný útok aj na Emanuela Moravca, ktorý sa nakoniec neuskutočnil, takže podobne ako pri Tisovi zostal iba v režime príprav. Moravec mal byť vojenským cieľom vojenskej operácie Tin.²³

²² Jeho plán začal nadobúdať reálne kontúry potom, ako o ňom informoval nadporučík pechoty Gustava Loquensa, ktorý v tom čase pracoval pri Zvláštnej skupine D (výcvik a vysadzovanie parašutistov na československom území). G. Loquens po preštudovaní Mečířov plán posunul nadriadeným s poznámkou, že Mečířa odporúča na pozíciu veliteľa operačnej skupiny. Mečířov plán obsahoval päť dôsledne prepracovaných častí: 1) príprava vo Veľkej Británii, 2) presun na územie vojnového Slovenského štátu, 3) nadviazanie stykov s predstaviteľmi domáceho odboja, 4) akcia, 5) presun na bezpečné územie. Okrem M. Mečířa mali byť ďalšími členmi operačnej skupiny Ladislav Valoušek z 310. letky Royal Air Force a desiatnik Štefan Dzinko z guľometnej roty a predpokladaný útok mal byť uskutočnený na Vianoce roku 1943 alebo počas osláv 14. marca roku 1944. Bližšie pozri: POSCH, M. Ako zabiť Tisa? *HistoryLab*, 26. 04. 2017. [online]. Dostupné na: <https://historylab.sk/druha-svetova-vojna/ako-zabit-tisa/>. [cit. 20. 02. 2022]; POSCH, M. Atentát na Jozefa Tisa. In: KOVÁR, B. – DRÁBIK, J. (eds.). *História pre zaneprázdnených: dejiny od lovcov mamutov po atómový vek*. Prvé vydanie. Bratislava: Premedia, 2019, s. 324–329.

²³ Moravec ako minister školstva a ľudovej osvety protektorátnej vlády patril k najaktívnejším predstaviteľom českej kolaborácie s nacistickými okupantami, čo ho ako českého Quislinga predurčilo stať sa cieľom vojenskej operácie. Ako sme uviedli, k útoku a vlastne ani k príprave útoku na okupovanom území nikdy neprišlo, a to z niekoľkých dôvodov: 1) Príslušníkov výsadku Tin Jaroslava Švarca a Ludvíka Cupala nesprevádzala od vysadenia, dňa 29. apríla 1942, šťastena – skupina sa rozdelila, nenašli výstroj a obaja sa zranili. L. Cupal sa necelý rok po vysadení zastrelil obklúčený gestapom dňa 15. januára 1943, J. Švarc zomrel pri bránení pravoslávneho kostola sv. Cyrila a Metoda v Prahe (spolu s Jozefom Gabčíkom, Janom Kubišom, Adolfom Opálkom, Josefom Bublíkom, Janom Hrubým a a Josefom Valčíkom); 2) boli na území protektorátu vysadení necelý mesiac pred uskutočneným útokom na R. Heydricha a teda v čase, keď pripravu vojenskej operácie Anthropoid vrcholili. Je nepravdepodobné, že by sa pokúsili o útok na E. Moravca

Pre účely našej štúdie nie je dôležitá príprava a priebeh samotných vojenských operácií, ale právne následky z nich vyplývajúce pre útočníkov. Keďže spomedzi troch uvedených útokov sa uskutočnil iba jeden, budeme právne analyzovať vražedný útok Jozefa Gabčíka a Jana Kubiša, resp. ho budeme skúmať a interpretovať v dvoch rovinách: 1) či skutočne možno hovoriť o atentáte, a 2) ako by sa vyvodzovala zodpovednosť voči útočníkom.

Ad 1) Na začiatku článku sme si zadefinovali pojem atentát ako úkladnú vraždu významnej alebo verejne činnej osoby s politickým motívom, pričom atentát môže byť súčasťou plnenia úloh vo vojenskej operácii, kedy sa vylučuje trestnoprávna zodpovednosť útočníka. Podľa našej definície pripadá do úvahy druhá časť a teda, že išlo o plnenie úlohy vyplývajúcej z vojenskej operácie a teda v tomto prípade by vojaci vykonávajúci úlohy vyplývajúce z vojenskej operácie neboli trestnoprávne zodpovední. Z uvedeného vyplýva, že ich nie je možné z právneho hľadiska považovať za vrahov, či ich označovať pojmom páchatel', ale za vojakov plniacich misiu. Konkrétny prípad J. Gabčíka a J. Kubiša je však oveľa zložitejší, právne aj vojensky je daný útok viacrozmerný.

Hneď spočiatku je potrebné uviesť, že s pojmom atentát v danej veci prišli nacisti v deň útoku, kedy po celej Prahe rozvešali plagáty s veľkým a zreteľným „Atentát na zastupujúceho ríšskeho protektora“ spolu s vypísanou odmenou desať miliónov korún za informácie o atentátnikoch. Z pohľadu nacistov išlo o právne správne identifikovanú udalosť, nakoľko J. Gabčík s J. Kubišom útočili v civilnom oblečení, v čase bezprostredne po útoku nepoznali ich afiliáciu, ergo nemohli mať vedomosť o tom, že išlo o československých vojakov. Nazeranie Nemcov na udalosť by sa rozhodne nezmenilo ani keby sa o vojenskej operácii okamžite dozvedeli, pretože neuznávali Dočasné štátne zriadenie československé a ani nim nariadené a schválené vojenské operácie a okrem toho bol útokom smrteľne zranený tretí muž Tretej ríše, čo sa z pohľadu nacistov nedalo interpretovať inak, než ako atentát. Interpretácia útoku na R. Heydricha nabrala však vo svete okamžite pročeskoslovenský smer, ktorý sa definitívne potvrdil po ukončení vojny, kedy sa nadviazalo na odznanie Mníchovskej dohody (Veľká Británia), resp. od jej vyhlásenia za neplatnú od samého začiatku (Francúzsko). Súčasná vnímanie útoku na R. Heydricha je teda podmienené udalosťami, ktoré nastali po útoku a je logické a prirodzené, že nacistická interpretácia udalosti bola diametrálne odlišná – v tomto príbehu dominuje R. Heydrich, ktorého život ukončila marterska smrť a vrahovia J. Gabčík s J. Kubišom.²⁴

v čase, keď sa pripravoval útok na R. Heydricha, o ktorom J. Švarc po príchode do Prahy vedel, hoci sa pravdepodobne kvôli zraneniam aktívne nezapojil. ŠOLC, J. *Bylo málo mužů. Českoslovenští parašutisté na západní frontě za druhé světové války*. Praha: Merkur, 1990, s. 59. Po útoku na R. Heydricha už nebolo možné útok na E. Moravca vykonať, pretože J. Švarc bol mŕtvy, L. Cupal ťažko zranený ďaleko od Prahy a územie Protektorátu bolo ostro strážené gestapom a príslušníkmi SS, takže aj v prípade výbornej fyzickej kondícii vojakov, nebolo možné vykonávať ani obhliadky terénu a už vôbec nie uskutočniť samotný útok. E. Moravec nakoniec spáchal samovraždu vlastnou zbraňou, tesne pred koncom vojny, dňa 5. mája 1945. K téme bližšie pozri: HANÁK, V. *Muži a radiostanice tajné války*. Dvůr Králové nad Labem: ELLI print, 2002; LÁŇÍK, J. a kol. *Vojenské osobnosti československého odboje 1939–1945*. Praha: Ministerstvo obrany ČR-AVIS, 2005; REICHL, M. *Cesty osudu*. Cheb: Svět křídel, 2004; ŠOLC, J. *Přijďme za svítání*. Praha: Naše vojsko, 2005.

²⁴ Vzhľadom na fakt, že nacisti plánovali vybudovať múzeum pripomínajúce atentát a udalosti bezprostredne po ňom (mali v ňom byť uložené aj preparované hlavy útočníkov), je táto interpretácia reálna.

Stále však vyvstáva problém civilného oblečenia oboch útočníkov. Poriadok zákonov a obyčají pozemnej vojny, ako jeden zo záverov Haagskej konferencie z roku 1907, hovorí, že príslušníci armády musia byť označení odznakom viditeľným z diaľky a taktiež musia nosiť zbraň otvorene,²⁵ pričom ako je nám známe, ani jednu z týchto požiadaviek J. Gabčík s J. Kubišom nespĺnili a teda porušili medzinárodné nastavené pravidlá pozemnej vojny. Podľa Michala Buriana však nemali inú možnosť, pretože správne označení a oblečení vo vojenských uniformách by sa nemohli na území protektorátu pohybovať bez povšimnutia a útok by bol neuskutočniteľný. Taktiež dodáva, že atentát, či teroristický čin mali počas vojny úplne iný význam ako dnes a že z vojenského hľadiska išlo o legitímnu súčasť (československého) boja proti nacistom.²⁶ S uvedeným tvrdením súhlasíme a vzhľadom na porušovanie Haagskych dohovorov a Ženevských konvencií nacistami máme zato, že jeho argumentácia je validná, keďže útok mal za cieľ nielen zlikvidovať R. Heydricha, ale tým aj oslabiť pozíciu Nemecka a prispieť tak k jeho porážke. V konečnom dôsledku Haagske dohovory nerozoznávajú útoky jednotlivcov proti jednotlivcovi (a teda ani nezakazovali využívanie ľsti v takom prípade). Napr. však povoľovali využívanie vojenskej ľsti a prostriedkov za účelom získania informácií o nepriateľovi a teréne.²⁷ Analogicky preto môžeme uvažovať nad využitím ľsti aj pri vojenskej akcii, akou bol Anthropoid, – v konečnom dôsledku obhliadky terénu a získavanie informácií prebiehalo v režime, ktorý pravidlá pozemnej vojny povoľovali a vykonanie útoku bolo ich prirodzeným završením, neuskutočniteľným iným spôsobom. V každom prípade však trváme na tom, že posudzovanie daného útoku priamo súvisí so štýlom vojny, akú nacisti viedli a celkovo s porážkou nacizmu v Európe.

Nadalej sa však v laických, ale aj odborných kruhoch stretávame so slovným spojením „spáchali atentát“. Toto spojenie je vyhodnocované ako citlivejšie, než samotný pojem atentát, a to z toho dôvodu, že pojem „spáchať“ sa primárne spája s trestnou činnosťou a teda z J. Gabčíka s J. Kubišom automaticky robí zločincov. Ako sme už vyššie uviedli, ide o nadviazanie na nacistickú interpretáciu udalostí a je teda otázne, prečo zľudovela do takej miery, že sú ochotní ju používať aj odporcovia nacizmu, resp. zástancovia protinacistického odboja. Zastávame názor, že o Heydrichovej smrti je najsprávnejšie hovoriť ako o vojenskej operácii, ktorej cieľom bolo usmrtiť zastupujúceho ríšskeho protektora R. Heydricha. Takto naformulovaný skrátený popis udalostí je rozhodne ťažkopádnejší ako jednoduché označenie „bol spáchaný atentát na R. Heydricha“. Zároveň, a to aj vďaka komunistickej propagande, sa pojem atentát jednoducho s týmto útokom, takpovediac vžil v spoločnosti a pravdepodobne ho v rámci historickej pamäte nedokážeme nahradiť právne a vojensky korektnjším označením. Namiesto boja proti veterným mlynom bude prínosnejšie interpretovať atentát dobovo, bez negatívnej konotácie voči vojakom-útoční-

²⁵ Oddiel prvý, kapitola prvá, čl. 1 Poriadku pozemnej vojny (súčasť Dohody o zákonoch a obyčajoch pozemnej vojny – štvrtá zmluva podpísaná v rámci Haagskej konferencie v roku 1907). Bližšie pozri: HOBZA, A. *Dokumenty ke studiu mezinárodního práva*. Praha: vlastným nákladom, 1931, s. 20.

²⁶ Bližšie pozri: Diskusná relácia Historie.cs. Diel: *Vražda na tyranovi není zločin*. Praha: ČT, 2009. [online]. Dostupné na: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10150778447-historie-cs/209452801400031/>. [cit. 20. 02. 2022]. TÁBORSKÝ, E. *Naše věc: Československo ve světě mezinárodního práva za druhé světové války*. Praha: Melantrich, 1946, s. 52.

²⁷ Oddiel druhý, kapitola prvá, čl. 24 Poriadku pozemnej vojny (súčasť Dohody o zákonoch a obyčajoch pozemnej vojny – štvrtá zmluva podpísaná v rámci Haagskej konferencie v roku 1907). Bližšie pozri: HOBZA, *op. cit.*, s. 20.

kom a zdôrazňovať beztretnosť tohto konania a vylúčiť tak, aby ich spoločnosť vnímala ako vrahov.²⁸

Ad 2) Ako sme už vyššie uviedli, podľa noriem všeobecného trestného práva J. Gabčík s J. Kubišom a ani iní vojaci vykonávajúci vojenskú misiu nemohli byť trestnoprávne zodpovední. Podľa platného (recipovaného s účinnosťou pre celé územie republiky) Vojenského trestného zákona č. 19/1855 r. z. o zločinoch a prečinoch, mohli byť trestne zodpovední vojaci, ktorí porušili ustanovenia § 143 a 144 (a nasl.), ktoré definovali porušenia povinnosti vojenskej služby a vojenského stavu. Ak žiadnu zo zákonom definovaných povinností však vojak neporušil, neexistoval dôvod, aby bola na základe Vojenského trestného zákona z roku 1855 voči nim vyvodzovaná akákoľvek zodpovednosť. V prípade J. Gabčíka s J. Kubišom k takému porušeniu nedošlo.

Záverom podkapitoly nemožno opomenúť právny, vojenský a politický rozmer útoku na R. Heydricha, keďže išlo o najdôležitejšiu a najvýznamnejšiu odbojovú akciu počas druhej svetovej vojny vôbec. Postavenie Dočasného štátneho zriadenia v Londýne na čele s prezidentom Edvardom Benešom nemalo ešte na začiatku leta roku 1942 optimálne a stabilné postavenie medzi Spojencami. E. Beneš sám uznal, že rokovania so signatármi Mnichovskej dohody (Veľká Británia, Francúzsko) sa opätovne rozbegli až po úspešnom odstránení R. Heydricha, resp. po udalostiach druhej heydrichiády v protektoráte,²⁹ a preto možno práve tento útok označiť ako najvplyvnejší materiálny prameň práva spomedzi všetkých, v texte uvádzaných, ktorý prispel k obnoveniu československej štátnosti po vojne, vďaka medzinárodnoprávnej kontinuite Československej republiky.

2.2 Atentáty, v ktorých bol subjekt všeobecný a objektom život osôb mimo rámca ústavných činiteľov

Ako prvý spomenieme útok na Karla Lažnovského, ktorý bol jedinou obeťou atentátu v československých dejinách, ktorá nebola nikdy priamo politicky aktívna, avšak ako novinár patril medzi verejne významné osobnosti a jeho smrť mala politický motív. K. Lažnovský zomrel na brušný týfus dňa 10. októbra 1941. Jeho smrť sa spája s úmyselnou otravou, tzv. chlebičkovou aférou. Vo všeobecnosti sa táto udalosť interpretuje ako odbojová a záškodnícka činnosť protektorátneho premiéra Aloisa Eliáša, ktorý pri stretnutí dňa 18. septembra 1941 v Kolovratskom paláci s tzv. sedmičkou vedúcich novinárov (alebo tzv. Krychtáľkova skupina, do ktorej patrili Vladimír Krychtálek, Karel Lažnovský, Jaroslav Křemen, Vladimír Ryba, Václav Crha, Emanuel Vajtauer a Karel Werner) ponúkol svojim hosťom chlebičky s obsahom baktérie týfusu, tuberkulózy a botulotoxínu.³⁰

²⁸ Potreba vysporiadať sa s tým, že J. Gabčík s J. Kubišom neboli vrahmi, vyplýva napr. z debaty, ktorá v Slovenskej republike nastala v rokoch 2018/2019 v rámci súťaže Najväčší Slovák, ktorú vysielala RTVS. J. Tiso bol z hlasovania vylúčený, čo v spoločnosti rozprúdilo mnohé laické, ale aj odborné debaty. Záverom sa tvorcovia programu uzniesli na tom, že žiadna nominovaná postava nemôže byť vojnovým zločincem alebo vrahom. Často sa práve v súvislosti s vyškrtnutím J. Tisa zo zoznamu nominovaných na Najväčšieho Slováka, skloňovalo meno J. Gabčíka, ktorý bol označovaný ako vrah a preto sa objavovali hlasy aj o jeho odstránení zo zoznamu. J. Gabčík sa v rebríčku Najväčší Slovák nakoniec umiestnil na ôsmom mieste.

²⁹ BENEŠ, E. *Paměti. Od Mnichova k nové válce a k novému vítězství*. Praha: Orbis, 2004, s. 303.

³⁰ KOLEKTÍV AUTOROV. *Generál Alois Eliáš (1890–1942): voják – diplomat – politik*. Praha: Úrad vlády ČR, 2006, s. 15.

Väčšina historikov sa zhoduje na tom, že Eliáš novinárov otrávil,³¹ a táto verzia je aj všeobecne prijímaná a stala sa súčasťou historickej pamäte. Vyšetrotelia gestapa otravu novinárov začali vyšetrovať, no prepojenie s A. Eliášom nepotvrdili – je nutné dodať, že v tejto dobe už bola na A. Eliáša spísaná jedenásť stranová obžaloba a v čase smrti K. Lažnovského bol A. Eliáš už odsúdený na trest smrti. Pravdepodobne by nebol problém mu pričítať ďalší zločin, ak by existovalo dôvodné podozrenie, hoc bez relevantných dôkazov.³² Dobová protektorátna tlač však aj napriek vyšetrovaniu mala vo veci jasno: „Po pozvaní do domu niekdejší vedúci české osobnosti onemocnělo nedávno několik českých šéfredaktorů za příznaků vážné otravy... Vyšetřováním se nezvratně prokázalo, že šlo o plánovitě připravený atentát na skupinu pozitivně smýšlejících redaktorů... Zahraniční rozhlas odedávna štvál nejsprostším způsobem proti této skupině českých novinářů a žádal, aby byli učiněni neškodnými. Souvislost je naprosto jasná.“³³ Samozrejme existujú aj argumenty, ktoré vyslovene vylučujú spojitosť A. Eliáša s otrávenými novinármi, opierajúc sa o pitevnú správu K. Lažnovského³⁴ alebo o Eliášove zásady a morálne hodnoty.³⁵

A. Eliáš bol dňa 1. októbra 1941 odsúdený Ľudovým súdom na trest smrti, avšak popravený bol až v čase druhej hejdrichiády, 19. júna 1942. Za Lažnovského smrť nebol odsúdený nikto a v prípade súdenia v období protektorátu by sa na potencionálneho páchatel'a vzťahovali normy Trestného zákona z roku 1852. V prípade, že by došlo k súdeniu po druhej svetovej vojne, môžeme uvažovať o aplikovaní ustanovení zákona č. 115/1946 Zb. o právnosti konaní súvisiacich s bojom o znovunadobudnutie slobody Čechov a Slovákov (ďalej len „Amnestičný zákon“). Podľa § 1 Amnestičného zákona musel však spáchaný zločin spĺňať dve kumulatívne podmienky: 1) musel byť spáchaný v dobe od 30. septembra 1938 do 28. októbra 1945, a 2) jeho účelom bolo prispieť k znovunadobudnutiu slobody Čechov a Slovákov alebo spravodlivá odplata. Podľa nášho názoru otrava K. Lažnovského spĺňa obe podmienky, takže by sa na útok proti jeho osobe nehládalo podľa ustanovení Amnestičného zákona ako na trestný čin.

V kontexte atentátu nemožno opomenúť, že Eliášova smrť veľmi ovplyvnila rozhodovacia činnosť Národného súdu v Prahe, ktorý bol zriadený dekrétom prezidenta republiky č. 17/1945 Zb. o Národnom súde. Skutky, či skôr morálne hodnoty, ktorých bol A. Eliáš nositeľom, sa stali morálnou vôdzkou, ktorá ústila do právnych záverov Národného súdu: „Sotva si proto lze představit, že by gen. Eliáš, kdyby se byl dožil osvobození, byl postaven před soud, a kdyby se tak přece bylo stalo, pak by zprošťující rozsudek byl nepochybným. Všeobecně lze říci toto: Vysoká funkce přirozeně ukládala daleko větší zodpovědnost vůči národu...“³⁶ Národný súd v Prahe označil generálovu osobnosť a činnosť za najväčšiu

³¹ Napr. pozri: ČVANČARA, J. – UHLÍŘ, J. B. Chlebičková aféra. Poslední odbojový čin ministerského předsedy Aloise Eliáše. *Historie a vojenství*, 2006, roč. LV, č. 4, s. 43.

³² Podľa Jaroslava Čvančary a Jana Borisa Uhlířa A. Eliáš tento skutok rozhodne spáchal. Prišli aj s niekoľkými (nepodloženými) hypotézami napr. o tom, ako A. Eliáš následne plánoval otráviť aj K. H. Franka. Bližšie pozri: ČVANČARA – UHLÍŘ, *op. cit.*, s. 39–47.

³³ ČTK, K. Politická vražda na českém šéfredaktorovi. *Lidové noviny*, 1941, roč. 49, č. 521, s. 3.

³⁴ PASÁKOVÁ, J. Chlebičková aféra. Odbojový čin ministerského předsedy Aloise Eliáše? *Historie a vojenství*, 2008, roč. LVII, č. 1, s. 84.

³⁵ ELIÁŠOVÁ, J. – PASÁK, T. *Heydrich do Prahy – Eliáš do vězení: dosud nepublikované svědectví z období protektorátu*. Praha: Práh, 2002, s. 66.

³⁶ Rozsudok v trestnej veci J. Krejčího a spol. pred Národným súdom v Prahe. Fond Národného súdu, Národný archív Praha, TNS 8/46, kartón č. 1, s. 8.

cnosť, akú bolo možné v podmienkach protektorátu dosiahnuť, a využíval ju v mnohých procesoch s poprednými predstaviteľmi protektorátu. Do popredia samozrejme vystupuje otázka, či by sa A. Eliáš stal onou morálnou vôdzkou, ak by popravený nebol a dožil by sa konca vojny. Sám A. Eliáš často uvažoval o tom, ako sa budú jeho skutky a postoje vnímať po vojne, a rozhodne si nebol istý, že sa z neho stane národný hrdina. Vzťah exilovej vlády k A. Eliášovi bol síce dobrý a bol v úzkom kontakte s E. Benešom, aspoň čo sa politiky a odbojovej spolupráce týka. Názory dobových súčastníkov však skôr naznačujú, že A. Eliáš získal hrdinský kredit pred Národným súdom najmä kvôli (nechcenej) obeti, ktorú počas vojny priniesol. Podľa jeho manželky Jaroslavy Eliášovej: „Generál Eliáš byl jediný ministerský předseda v celé Evropě Němci odsouzený k smrti, a to prý vyneslo londýnské vládě více, než kdyby padly tři divize. To tvrdil dr. Beneš i mně. Proto se snad na jeho záchranu nic nepodniklo.“³⁷ Ďalej spomínala na obsah depeší medzi Londýnom a A. Eliášom: „V žádném případě není pro nás zde únosné, abyste všemkoli pomáhali nacistickému režimu... Byli bychom zde nuceni začít dělat propagandu, akci, politiku proti vám..., a to by bylo osudné.“³⁷ V súvislosti s uvedeným si môžeme klásť otázku, či vytvorenie hrdinského pátosu Národným súdom bolo poďakovaním (a možno ospravedlnením) E. Beneša A. Eliášovi *post mortem*, resp. jeho pozostalým. Všetky vyššie uvedené faktory spoločne vytvorili z A. Eliáša dokonalú personifikáciu cnosti: 1) spolupracoval s domácim aj zahraničným odbojom, 2) bol v médiách priamo spájaný s otravou novinárov, a to v čase bezprostredne po útoku, čo rozhodne vzbudilo sympatie u odporcov režimu a nacistov, a 3) bol odsúdený a popravený nacistami ako jediný predseda vlády v Európe.

Podľa nášho názoru najdôležitejším bol práve bod 2, a to bez ohľadu na skutočnosť, či sa Eliáš na tomto útoku podieľal alebo ide o príbeh vymyslený. V čase, keď bol domáci odboj v troskách a odporcovia režimu rozhodne potrebovali povzbudiť, začali vychádzať správy v dennej tlači o tom, ako sa Eliášovi podarilo otráviť novinára-kolaboranta. Preto považujeme argumentáciu Národného súdu za oprávnenú: „Vyšší povinností k národu a také vyšší své osobní národní zodpovědnosti byl si vědom gen. Eliáš... nejednal v úmyslu, aby podporoval německý režim, neboť jeho pravá a skutečná činnost směřovala ke svržení panství německého a jeho činnost jako předsedy protektorátní vlády byla daleko převažována činností prvou odbojovou, jak nyní se obecně nepřesně říká, činností ilegální.“³⁸ Uvedený rozsudok v trestnej veci Jaroslava Krejčího a spol. bezpochyby stanovil limity spravodlivej odplaty, pričom sa aj skutočne aplikoval v konaniach nasledujúcich, napr. pri Rudolfovi Beranovi a Janovi Syrovom, a v podstate fungoval ako retribučný judikát.³⁹

³⁷ ELIÁŠOVÁ – PASÁK, *op. cit.*, s. 244.

³⁸ Rozsudok v trestnej veci J. Krejčího a spol. pred Národným súdom v Prahe. Fond Národného súdu, Národný archív Praha, TNS 8/46, kartón č. 1, s. 8.

³⁹ S uvedeným sa vynára otázka, či bolo možné dosiahnuť taký vysoký kredit a či mali obžalovaní šancu sa aspoň sčasti vyrovnat' A. Eliášovi a byť oslobodení spod obžaloby. Vzhľadom na špecifickosť povojnovej situácie a celkovo retribučného súdництва máme zato, že išlo o dobrý krok, a to najmä z dôvodu, že sa aplikoval pri všetkých politických predstaviteľoch pomníchovskej republiky a protektorátu. Ostatne nemôžeme opomenúť, že Národný súd v Prahe vydával aj oslobodzujúce rozsudky a pracoval aj ako súd čestný. K téme bližšie pozri: LETKOVÁ, A. Hodnota „spravodlivej odplaty“ v rozsudkoch Národného súdu v Prahe. In: OSINA, P. (ed.). *Právo a hodnota* (Zborník z konferencie Olomoucké právnické dny 2016). Brno: Tribun EU, 2016, s. 44–61.

Ďalším atentátom bol vražedný útok na SS-Hauptsturmführera Augusta Gölzera, ktorý sa odohral vo večerných hodinách dňa 7. februára 1945 pred jeho bytom v Brne.⁴⁰ Útočníkmi boli členovia protifašistickej komunistickej organizácie Předvoj, Vladimír Blažka a Alois Bauer. V. Blažka na A. Gölzera vystrelil štyri razy, pričom až posledný výstrel zasiahol obeť, ktorá následkom zranenia podľahla tesne po polnoci dňa 8. februára 1945. Krátko po útoku boli V. Blažka s A. Bauerom prezradení veliteľom branného referátu Předvoja Vladimírom Tišnovským a následne boli popravení (zastrelení) v predvečer oslobodenia,⁴¹ dňa 14. apríla 1945 na dvore Kounicových internátov v Brne.⁴²

Po R. Heydrichovi bol A. Gözler druhým zavraždeným vysoko postaveným nacistom na území protektorátu. Automaticky preto vyvstáva otázka, čo mali tieto dva vražedné útoky spoločné, alebo naopak, v čom sa líšili. V prvom rade bol rozdiel v subjekte a následne v trestnej zodpovednosti atentátnikov. Kým J. Gabčík a J. Kubiš boli vojakmi vyslanými v rámci vojenskej operácie Exilovou vládou, tak V. Blažka a A. Bauer boli komunistickí odbojáři. Postavenie odbojára a vojaka je odlišné, najmä z pohľadu trestnoprávnej zodpovednosti. Ako sme už uvádzali v časti vyššie venovanej smrti R. Heydricha, na J. Gabčíka s J. Kubišom nemožno očami práva nazerať ako na vrahov, ale ako na vojakov plniacich bojovú misiu. Konanie V. Blažku a A. Bauera naopak je nutné posudzovať na základe ustanovení trestného práva, i keď opäť zohráva veľmi dôležitú úlohu uhol pohľadu. Z pohľadu Nemcov išlo rozhodne o zločin vraždy na chránenom objekte, resp. teroru, keďže bol zavraždený vysokopostavený nacistu práve kvôli svojim politickým krokom a aktivitám. Z pohľadu československého práva nemohlo ísť o teror, resp. o vraždu podľa § 7 ods. 1 zákona č. 50/1923 Z. z. a n. zákona na ochranu republiky, pretože žiadneho nacistu v akejkoľvek politickej funkcii nemožno považovať za ústavného činiteľa podľa menovaného zákona. Uvedený útok by sme však mohli subsumovať pod zločin vraždy podľa § 134 a § 135 ods. 1 Trestného zákona z roku 1852. Do úvahy prichádza aj inštitút spravodlivej nutnej obrany podľa § 2 písm. g), ktorá je jedným z dôvodov okolností vylučujúcich protiprávnosť činu. Domnievame sa však, že ak by V. Blažka s A. Bauerom vojnu prežili, nikdy by pred súd neboli postavení, resp. najneskôr bola vylúčená protiprávnosť ich atentátu účinnosťou Amnestičného zákona, ktorý sme spomínali pri otrave na K. Lažnovského. Rozdiel je samozrejme badať aj v ohlase, ktoré atentát vyvolal. Atentát na A. Gölzera nie je vo všeobecnosti známym a neovplyvnil ani československý vývoj. Každopádne však išlo o jeden z najvýznamnejších prejavov komunistického odboja, ktorý by sa rozhodne nemal opomínať.

⁴⁰ Spomínaný atentát bol dlhé roky utajovaný, keďže gestapo ku koncu vojny nechcelo znižovať morálku vlastným neúspechom a komunisti po oslobodení zase nechceli spomínať na útok, v ktorom komunista zradil komunistov. Nemalú rolu zohrávala tiež skutočnosť, že atentát sa odohral v záverečnej fáze vojny, kedy už bolo v podstate o všetkom rozhodnuté a vražda A. Gölzera už nijak nezasiahla do medzinárodnoprávných otázok. To však samo o sebe žiadnym spôsobom neznižuje hodnotu tejto odbojovej akcie, hoci v porovnaní s operáciou Anthropoid sa môže zdať marginálna.

⁴¹ Brno bolo oslobodené Červenou armádou 26. apríla 1945.

⁴² SKOUPÝ, J. Případ zapomenutého atentátu. *II. světová*, 2016, č. 4, s. 22–25.

2.3 Atentáty, v ktorých bol subjekt všeobecný a objektom bol život ústavných činiteľov

Zákon č. 50/1923 Zb. z. a n. bol v okypťených českých krajinách naďalej účinný, no z politických dôvodov nevyhovoval vojnovému slovenskému štátu. Dňa 26. novembra 1940 bol prijatý zákon č. 360/1940 Sl. z. o trestných činoch proti štátu. Ten v § 10 upravoval tresty za útoky na niektorých ústavných činiteľov, konkrétne pokus o vraždu a úmyselné zabitie (vraždu) prezidenta, členov Snemu, vlády a Štátnej rady, súčasných aj bývalých, s rovnako zadefinovaným politickým motívom ako bol ustanovený v § 7 ods. 2 zákona č. 50/1923 Zb. z. a n. V porovnaní so zákonom č. 50/1923 Zb. z. a n. však bolo vymedzenie objektu tohto zločinu užšie. Taktiež zadefinoval v § 12 spolčenie sa pre takýto útok na ústavného činiteľa. Subsidiárne sa používali ustanovenia o vražde z Trestného zákona z roku 1878.

Od začiatku 90. rokov 20. storočia, t. j. od nastolenia demokracie a samostatnosti Slovenskej republiky, sa stále väčšími ozývajú hlasy ľudákov a neoludákov, ktoré hovoria o údajných atentátoch na J. Tisa, ktoré majú dotvárať príbeh o jeho martýrstve a ľudskej veľkosti, čím sa pokúšajú zakrývať jeho skutočné zločiny, ktorých sa dopustil voči československému štátu a voči vlastným občanom (za ktoré bol Národným súdom v Bratislave odsúdený).⁴³ Za atentát na ústavného činiteľa však počas existencie vojnového slovenského štátu nebol súdený nikto a ani dobová tlač, či ľudácki politici nespomínajú žiadny atentát vykonaný na J. Tisa či iného politického predstaviteľa.

Za zmienku taktiež stojí aj údajná príprava atentátu na prezidenta E. Beneša, ktorý sa mal uskutočniť tesne pred koncom vojny.⁴⁴ Jedným z atentátnikov mal byť Jan Svoboda, člen Kuratória pre výchovu mládeže (ďalej len „Kuratórium“).⁴⁵ Národný súd v Prahe, pred

⁴³ K tomu oficiálne vyhlásenia Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, ktoré na svojej webovej adrese, v sekcii Polícia-Ochrana ústavných činiteľov a diplomatických misií-História, informuje o nasledovnom: „Po vzniku Slovenského štátu v roku 1939 bol ochranou prezidenta poverený oddiel prezidentskej stráže v spolupráci so službou štátnej bezpečnosti. Osobnú ochranu mali na starosti detektívi. Prezident Jozef Tiso však nemal osobnú ochranu a ani ju nechcel. Premiestňoval sa v prezidentskom automobile bez akéhokoľvek sprievodu. Neoficiálne osobnú ochranu prezidenta vykonával jeho osobný tajomník a neskôr jeden detektív. Osobný tajomník sprevádzal prezidenta neustále celých 6 rokov počas trvania Slovenského štátu. Detektív prezidenta sprevádzal iba pri cestách a oficiálnych návštevách. Neskôr vznikol útvar, ktorý mal názov – oddiel prezidentskej stráže. Na Jozefa Tisa nebol zaznamenaný ani jeden pokus o atentát.“ Bližšie pozri: Oficiálne vyhlásenie Ministerstva vnútra Slovenskej republiky. [online]. Dostupné na: https://www.minv.sk/?historia_ochrany_ustavnych_cinitelov. [cit. 20. 02. 2022].

⁴⁴ Atentát na Beneša sa mal uskutočniť podľa plánu nemeckého poradcu Kuratória Aloisa Krannicha. J. Svoboda mal tomuto vraždnému útoku veliť. Skupiny mali tvoriť traja Slováci – Ladislav Depta, Vladimír Koucký a Daniel P. – a traja Česi – spolu so J. Svobodom Jiří Málek a Jozef Belan. Útok sa mal odohrať na oslobodenom území Slovenska, no plány skupiny atentátnikov sa postupom udalostí menili. Ich cesta za E. Benešom mala začať v Prahe 28. apríla 1945, no po ceste na Moravu sa dozvedeli o dobití Berlína a smrti Adolfa Hitlera, v dôsledku čoho mali skupinu opustiť trojica Slovákov. J. Svoboda mal so zvyšnými dvomi pokračovať na Slovensko, kde sa po príchode v Dolnej Maríkovej prihlásili na Národnom výbore a predstierali záujem o vstup do československej armády. Odtiaľ ich cesta viedla do Turčianskeho Svätého Martina a do Žiliny, kde im plány skutočne skrížila cesta E. Beneša. Namiesto útoku však zvolili možnosť pokúsiť sa zachrániť vlastné životy po vojne a v Turčianskom Svätom Martine sa udali za neuskutočnený atentát priamo v kasárňach príslušníkovi Obranného spravodajstva. Obžaloba v trestnej veci Františka Teunera a spol. pred Národným súdom v Prahe. Fond Národného súdu, Národný archív Praha, TNS 10/47, kartón č. 1.

⁴⁵ Veľmi nadnesene túto udalosť vykresľuje Ivo Pejčoch (PEJČOCH, I. *Fašizmus v českých zemích*. Praha: Academia, 2011) a Stanislav Motl (MOTL, S. *Stopy, fakta, tajemství. Díel: Zabijte Edvarda Beneše!* Praha:

ktorým stáli obžalovaní členovia Kuratória, mu neprikladal príliš veľa pozornosti, resp. takmer žiadnu. J. Svoboda bol súdený Národným súdom v Prahe v procese vedenom proti Františkovi Teunerovi a spol. Obžaloba identifikovala daný skutok (príprava atentátu na E. Beneša a ďalších ústavných činiteľov) ako zločin proti štátu podľa § 1 dekrétu prezidenta republiky č. 16/1945 Zb. o potrestaní nacistických zločincov, zradcov a ich pomáhačov a o mimoriadnych ľudových súdoch (ďalej len „Veľký retribučný dekrét“), konkrétne toto konanie subsumovala pod zločin vojenskej zrady podľa § 6 zákona č. 50/1923 Zb. z. a n. Podľa nášho názoru sa však malo jednať o zločin útoku na niektorých ústavných činiteľov podľa § 7 ods. 1, resp. trestného činu spolčenia k útokom na ústavných činiteľov podľa § 9 zákona č. 50/1923 Zb. z. a n. Ani na jeden z uvedených paragrafov sa však nenachádza odkaz vo Veľkom retribučnom dekréte. Súd nakoniec vyhodnotil konanie skupiny „atentátnikov“ ako pokus o vyvinenie sa z predchádzajúcich zločinov: „Obžalovaný souhlasil s provedením Němci uložených úkolů jenom proto, aby se dostal na Slovensko a oznámením o chystaném atentátu si mohl získati určité zásluhy a zakryti tak svoji činnost protektorátní. Vždyť obžalovaní sami věc na Slovensku při výslechu oznámili a nelze přece o nich předpokládati, že by sami sebe udávali, kdyby bývali měli úmysl věc provésti.“⁴⁶ Súd pri ukladaní trestov uvedenú udalosť nebral do úvahy (a teda pôvodný plán „atentátnikov“ aspoň čiastočne očistiť svoje meno nevyšiel). J. Svoboda bol odsúdený na trest smrti za spáchanie zločinov proti osobám podľa § 7 v súbehu s trestným činom udavačstva podľa § 11 Veľkého retribučného dekrétu. E. Beneš neskôr, dňa 2. mája 1947, omilostil Svobodu a pôvodný trest smrti mu bol zmenený na trest doživotného odňatia slobody.⁴⁷

3. Atentáty po druhej svetovej vojne do prijatia Trestného zákona č. 86/1950 Zb.

V tejto časti budeme analyzovať trojicu atentátov, z ktorých dva datujeme po 28. februári 1948. Domnievame sa však, že medzi všetkými tromi atentátmi môže existovať kauzálny nexus a že šlo o prvý veľký zločin komunizmu, ktorý začal ešte pred „víťazným“ februárom, no do zdarného konca bol dotiahnutý až v priebehu roka 1948. Z právnej stránky nemožno hovoriť o významných kauzách, no z pohľadu politiky a historickej pamäte ide o dôležitý referenčný bod. To, že si v rokoch 1945 až 1948 komunisti pripravovali rôznymi politickými úskokmi a ľst'ou živnú pôdu pre štátny prevrat je notoricky známa skutočnosť. Atentát, či pokus oň, je však kategoricky odlišná záležitosť a primárne sa s komunistami spája v kontexte justičných vrážd, v ktorých sa zodpovednosť československých komunistov filtruje politikou a zásahmi Sovietskeho zväzu. Hypotéza o prepojení nasledujúcich troch atentátov preto vrhá nové svetlo do pochmúrnych časov československých dejín bezprostredne sa týkajúcich udalostí vo februári 1948.

Čo sa stihania atentátov týka, až do prijatia zákona č. 231/1948 Zb. na ochranu ľudovodemokratickej republiky nenastala žiadna zmena oproti medzivojnovému obdobiu, stále pretrvával právny dualizmus. Zákon č. 231/1948 Zb. priniesol zmenu iba pre atentáty, kto-

ČT, 2013. [online]. Dostupné na: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/10394032041-stopy-fakta-tajemstvi/413235100201002/>. [cit. 20. 02. 2022].

⁴⁶ Rozsudok v trestnej veci Františka Teunera a spol. pred Národným súdom v Prahe, Fond Národného súdu, Národný archív Praha, TNS 10/47, kartón č. 1.

⁴⁷ Vzhľadom k veľmi vlažnému postoju Národného súdu v Prahe a v konečnom dôsledku aj potenciálnej obete atentátu, E. Beneša, je záujem niektorých bádateľov o tento prípad neodôvodnený.

ré mali byť páchané na ústavných činiteľoch. Zmena však nastala viac-menej iba vo forme, pretože obsah § 14, ktorý upravoval útoky na život ústavných činiteľov, žiadnu právnu zmenu neprinesol, iba sa zmenil okruh osôb, ktoré zastavali funkcie v orgánoch predtým neexistujúcich. Konkrétne objektom tohto trestného činu boli prezident, členovia vlády, Zboru povereníkov a zákonodarných zborov, naďalej sa kumulatívne vyžadoval politický motív útoku. Zákonodarca vynechal bývalých ústavných činiteľov, čo bol jediný kvalitatívny rozdiel oproti predchádzajúcej právnej úprave, a dôvody boli politické. V takomto znení zákon nechránil bývalú demokratickú opozíciu, čo zároveň aj do budúcnosti vylúčilo ochranu bývalých ústavných činiteľov totalitného režimu. Paragraf 16 upravoval spoločne sa na útoky proti ústavným činiteľom. Toto ustanovenie však v praxi nebolo použité a aj nasledujúce atentáty by boli subsumované pod ustanovenia predchádzajúcej právnej úpravy, t. j. zákona č. 50/1923 Zb. z. a n.

Prvým zo sledovaných atentátov je tzv. Krčmaňská alebo krabičková aféra, ktorá sa odohrala v septembri 1947, kedy boli trom ministrom – Janovi Masarykovi, Petrovi Zenklovi a Prokopovi Drtinovi – doručené tri krabičky (odoslané 10. septembra 1947) s výbušninou. Poštové balíčky vyvolali u prítomných v ministerských kanceláriách podozrenie, bola privolaná polícia a následne boli výbušniny zneškodnené. Dodnes nemôžeme s istotou tvrdiť, kto za útokom stál, keďže dobovým vyšetrovaním bolo manipulované a zámerne bolo odkláňané od presvedčivých dôkazov. Aj preto tento pokus o atentát na ministrov vstúpil do československých dejín skôr ako aféra, nie ako atentát.

P. Drtina, ako minister spravodlivosti a potenciálna obeť atentátu, sa vo veci okamžite angažoval, podal trestné oznámenie, čoho dôsledkom bolo začatie dvojkolajného vyšetrovania; začalo policajné vyšetrovanie a zároveň vyšetrovanie orgánov ministerstva spravodlivosti. Kým policajné vyšetrovanie, vedené pod záštitou ministerstva vnútra na čele s komunistom Václavom Noskom, bolo neschopné prípad vyriešiť a zámerne obchádzalo bežné kriminalistické postupy (napr. nepreskúmavali stopy), tak na druhú stranu vyšetrovanie pod záštitou ministerstva spravodlivosti postupne nachádzalo odpovede na otázky. Výsledkom vyšetrovania bola následná Drtinova odpoveď na interpeláciu poslanca Josefa Zuzana v Ústavodarnom národnom zhromaždení. V krátkosti môžeme Drtinovo odpoveď o vyšetrovaní orgánov ministerstva spravodlivosti zhrnúť nasledovne: 1) krabičky, v ktorých sa nachádzala výbušina, boli vyrobené Janom Kopkom v Krčmani, 2) objednávku krabičiek zadal krajský sekretariát KSČ v Olomouci, 3) výbušniny do krabičiek mal vložiť komunistický poslanec Jiří Jura Sosnar (v januári 1948 sa kvôli podozreniu, že bol súčasťou Krčmaňskej aféry, vzdal poslaneckého mandátu a nahradil ho Otakar Vašek). Nakoniec sa však vďaka februáru 1948 nikto z uvedených nepostavil za daný skutok pred súd.⁴⁸

Oficiálne sa Krčmaňská aféra nikdy neuzavrela. Komunisti po februári 1948 z nej vytvorili propagandistický príbeh, ktorý mali zosnovať národní socialisti ako provokáciu proti komunistom a jedinými potrestanými boli vyšetrovatelia z radov ministerstva spravodlivosti, no práve vystúpenie P. Drtinu možno vnímať dobovo aj historicky ako posledné veľké vystúpenie demokratickej opozície voči komunistom.⁴⁹

⁴⁸ Celé znenie vystúpenia P. Drtinu v Ústavodarnom národnom zhromaždení je dostupné na: <https://www.psp.cz/eknih/1946uns/stenprot/090schuz/s090003.htm>. [online]. [cit. 20. 02. 2022].

⁴⁹ Samotní komunisti Drtinov prejav vyhodnotili ako vysoko toxický a preto bolo okamžite potrebné sa s ním vysporiadať a zmäkčiť tak jeho dopad a tak komunisti vydali vyjadrenie, v ktorom relativizovali slová P. Drtinu tým, že neuviedol nič dovtedy neznáme, resp. že odhalený sklad so zbraňami nesúvisí

Podobne ako Krčmaňská aféra, aj atentát, presnejšie smrť Jana Masaryka je dodnes nevyjasnenou kauzou. Jan Masaryk zomrel 10. marca 1948. Vyšetrowanie jeho smrti sa ukončilo (pravdepodobne) definitívne dňa 5. marca 2021, kedy vyšetrowateľ Úradu dokumentácie a vyšetrowania zločinov komunizmu prípad odložil, pretože „ani v prubehu doplnujúciho šetření nebyly zjištěny nové skutečnosti, které by mohly vést k přesvědčivému závěru ohledně smrti Jana Masaryka, ...“⁵⁰

Smrť Jana Masaryka sme do štúdie zaradili z toho dôvodu, že aj napriek pochybnostiam Úradu dokumentácie a vyšetrowania zločinov komunizmu máme zato, že o atentát išlo. Smrť Jana Masaryka priamo ovplyvnila celospoločenské dianie v Československej republike a hoci sa právne táto kauza neuzavrela s jednoznačným záverom, považujeme za dôležité hypotéze o atentáte Masaryka venovať dostatočný priestor, a to najmä v nadväznosti na vyššie spomínanú Krčmaňskú aféru, kde tiež figuroval ako jedna z obetí.⁵¹ Štátna bezpečnosť uzavrela vyšetrowanie už po štyroch hodinách od začatia vyšetrowania, dokonca skôr než bola vykonaná pitva. S výsledkom: Jan Masaryk spáchal samovraždu.⁵²

s atentátom na troch ministrov a že P. Drtina si prejavom v snemovni iba nahrával politické body a snažil sa zdiskreditovať komunistov, na čo okamžite 22. januára 1948 reagovalo veľmi posmešne Svobodné slovo. Vyhlásenie komunistov vo veci nových poznatkov v Krčmaňskej afére označilo Svobodné slovo za „naprosto nepravdivé a komické zejména proto, poněvadž je v naprostém rozporu s prohlášením, které učinil dnes ministr vnitra Nosek v téže věci.“ Zastírací manévř KSČ. *Svobodné slovo*, 1948, roč. 4, č. 17, s. 1. Mediálna „prestrelka“ medzi Svobodným slovom a Rudým právom skončila po februárovom prevrate a obe periodiká ju spomenuli až 31. marca 1948, kedy totožne informovali, že sa objavili nové dôkazy a skutočnosti, o ktorých bude verejnosť informovaná. Porovnaj: K vyšetřování o Krčmani. *Svobodné slovo*, 1948, roč. 4, č. 68, s. 7; Před objasněním t. zv. Krčmaňské aféry. *Rudé právo*, 1948, roč. 28, č. 69, s. 1. Vyjadrenie dozorujúceho štátneho zástupcu Michala Muravského pre iROZHLAS.cz, 08. 03. 2021. [online]. Dostupné na: https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/jan-masaryk-smrt-vrazda-vysetrovani-policie-odloženo_2103081340_kno. [cit. 20. 02. 2022].

⁵¹ V posledných 24 hodinách Masarykovho života nič nenasvedčovalo tomu, že by plánoval ukončiť svoj život, práve naopak, plánoval si na nasledujúce dni ďalšie stretnutia. 10. marca 1948 o pol šiestej ráno našli dvaja zamestnanci ministerstva zahraničných vecí Jan Merxbauer a Jan Pomezny na nádvorí Černínskeho paláca ležať muža oblečeného v ružovom pyžame. Keď k nemu prišli, zistili, že ide o J. Masaryka. Ležal na chrbte, otočený hlavou k budove, asi tri metre od nej, pravú ruku mal na hrudi, ľavú pozdĺž tela. Žiadna krv však okolo nebol. Okamžite to oznámili strážnej službe, ktorá zavolała záchranku a policíu. Prípadu sa osobne ujal šéf pražskej kriminálky Zdeněk Borkovec. Privolaný lekár po príchode konštatoval ministrovu smrť. Pri obhliadke zistil, že J. Masaryk nemá žiadne poranenia na tvári, len veľkú podliatinu za pravým uchom. Nohy mal rozdrvené, stopy po úderoch boli na rukách aj hrudníku, kde mal aj čerstvú odreninu. Za nechtami prstov oboch rúk bola omietka. Zakrátko prišiel do Černínskeho paláca aj Klement Gottwald v sprievode niekoľkých členov vlády a vzápätí po nich príslušníci Štátnej bezpečnosti, ktorí vyšetrowanie prípadu hneď prevzali. Masarykov námestník Vladimír Clementis a minister vnútra Václav Nosek medzitým odišli do bytu. Zamestnanci rezortu po rokoch spomínali, že obaja začali vnútri upratovať (a to doslovne). Tí, čo boli v byte pred nimi, v ňom totiž našli hotovú spúšť. Všetko nasvedčovalo tomu, že sa tam odohral zápas, prípadne, že nepozvaní hostia niečo hľadali. Posteľ bola posunutá, plachta na nej vytiahnutá spod matracu, prevrátený nočný stolík, polámaná stolička, povytáňované a vysypané zásuvky zo skrine, na podlahe ležali črepy. Rovnaký neporiadok bol aj v kúpeľni, z okna ktorej mal údajne Masaryk vyskočiť alebo vypadnúť. Krátko po V. Clementisovi a V. Noskovi prišiel do bytu aj neznámy muž, ktorého po chvíli videli vychádzať s aktovkou plnou dokumentov. LETKOVÁ, A. Smrť Jana Masaryka. *Comenius*, 2016, roč. 1, č. 1, nestr.

⁵² Tejto hypotéze dáva za pravdu najmä zdravotný stav J. Masaryka. Minister trpel slabou schizofréniou (rovnako ako jeho matka), na ktorú sa ako dieťa dokonca liečil v sanatóriu v Spojených štátoch. Pohreb obľúbeného politika, ktorý nasledoval po troch dňoch, bol doslova manifestáciou. Trasu, po ktorej smútočný sprievod s Masarykovými telesnými pozostatkami prechádzal, lemovali niekoľkotisícové zástupy ľudí. Už vtedy málokto veril verzii o samovražde. Tamže.

Prípado bol v uplynulých viac než 70 rokoch otvorený ešte niekoľkokrát. Vyšetovanie v roku 1968, v rámci ktorého sa objavili mnohé zaujímavé svedectvá, bolo však uzavreté s nič nehovoriacim výsledkom. Záver vyšetovania znel tak, že vražda to s určitou nebola a samovražda sa nepotvrdila. V deväťdesiatych rokoch sa do prípadu pustil český Úrad dokumentácie a vyšetovania zločinov komunizmu. Dospel k záveru, že nešlo o samovraždu ani priamu vraždu, ale Masaryk zrejme vypadol z okna, keď sa snažil ujsť pred neznámymi osobami, ktoré mali údajne vtrhnúť do jeho bytu. Všetko nasvedčovalo tomu, že išlo o nešťastnú náhodu. Prípado sa opäť zaoberal Úrad dokumentácie a vyšetovania zločinov komunizmu v rokoch 2001–2003. Vtedy prijatý oficiálny záver znel: vražda, páchatel' neznámy.⁵³ Ďalšie investigatívne vyšetovanie prebiehalo od roku 2012, pričom závery sú uvedené v najnovšej publikácii pod názvom *Kauza Jan Masaryk (nový pohľad)* od Václavy Janděckovej. Podľa uvedenej publikácie je údajným vrahom J. Masaryka Jan Bydžovský za spoluúčasti člena západnej (britskej) tajnej spravodajskej služby.⁵⁴ Podľa nášho názoru však aj napriek poctivej práci s archívnymi dokumentami ide skôr o senzáciu ako o relevantne spracované informácie, ktoré zodpovedajú realite. Posledné vyšetovanie Úradu dokumentácie a vyšetovania zločinov komunizmu začalo na jeseň 2019 a, ako sme na začiatku uviedli, bolo ukončené 5. marca 2021 odložením bez bližšieho záveru a teda nepotvrdilo, ale ani nevyvrátilo žiadnu z možných hypotéz (samovražda, vražda, nešťastná náhoda).

Podľa nášho názoru najpravdepodobnejšia verzia smrti J. Masaryka zodpovedá práve záverom vyšetovania z roku 2003. Dôkazov, ktoré potvrdzovali práve hypotézu o násilnej smrti s nezisteným páchatel'om, bolo hneď niekoľko. Z pohľadu forenznej biomechaniky išlo jednoznačne o zločin, nakoľko telo J. Masaryka ležalo vo vzdialenosti od steny domu bezmála tri metre. Na základe meraní a výpočtov sa potvrdilo, že v takej vzdialenosti môže telo na zem dopadnúť iba v prípade násilnej defenestrácie za účasti minimálne jednej ďalšej osoby. V prípade, že by J. Masaryk vyskočil z okna sám, jeho telo by sa nachádzalo vo vzdialenosti najviac jeden meter od steny, resp. takmer dva metre, ak by vyskočil z okna prudkým odrazom od pevného povrchu. Jednoznačne teda z pohľadu biomechaniky nemožno hovoriť o samovražde, resp. nešťastnej náhode. Je potrebné si taktiež uvedomiť, že J. Masaryk padal tvárou k palácu a dopadol kolmo na zem (dopadol na päty). Podľa

⁵³ Do záhadu okolo Masarykovej smrti prispelo svedectvo Leonida Paršina, syna bývalej agentky NKVD pôsobiacej v Československu. Podľa jeho informácií mali Jana Masaryka zavraždiť dvaja muži. Volali sa vrah Belkin a Bondarenko a boli to príslušníci sovietskej tajnej služby. Vyšetovateľ preto požiadal ruskú stranu o súčinnosť pri vypočutí pani Paršinovej ako svedkyne v prípade smrti J. Masaryka. Bohužiaľ, svedkyňa, ktorá mohla objasniť mnohé okolnosti týkajúce sa prípadu, náhla zomrela a českým vyšetovateľom bol doručený iba úmrtý list. Prínosom daného vyšetovania však bolo jednoznačné prijatie záveru, že Masaryk bol obeťou vraždy. Uvedená hypotéza bola potvrdená najmä na základe dôkazov forenznej biomechaniky a forenznej psychiatrie. Pracovná hypotéza podľa záverov vyšetovania znie nasledovne: J. Masaryk niekedy po polnoci (nevieme presný čas smrti) počul hluk zo schodiska, pričom predpokladal, že mu hrozí nebezpečenstvo. Preto opustil priestor spálne a šiel do kúpeľne, ktorá bola jeho obľúbeným miestom pre odpočinok (sedával v okne, fajčil a pozeral sa na Prahu). V snahe ukryť sa pred nezvanými návštevníkmi a agresormi mal J. Masaryk vyliezť z okna na širokú rímso, ktorá sa nachádzala jeden meter pod oknom. Snaha o záchranu vlastného života však bola neúspešná a vrahovia ho zastihli pri pokuse o únik, pričom ho násilným spôsobom zhodili z rímso, na ktorej stál. ŠEDIVÝ, Z. F. *Vražda Jana Masaryka*. In: SUM, A. – LESÁK, J. – ŠEDIVÝ, Z. a kol. *Jan Masaryk (úvahy o jeho smrti)*. Praha: Úrad dokumentácie a vyšetovania zločinov komunizmu, 2005, s. 231–292.

⁵⁴ JANDEČKOVÁ, V. *Kauza Jan Masaryk (nový pohľad)*. Domažlice: Český les, 2015.

psychiatrického posudku nebýva bežné, aby samovrah skákal z okna „od chrbta“, nakoľko samovrahovia nepocitujú strach zo smrti, plne ovládajú akt ukončenia života a ich rozhodnutie je dobrovoľné, pričom ho môžu do poslednej chvíle zmeniť. Že tomu tak nebolo, presvedčivo dokazuje vyrezaný kus parapety, ktorý je súčasťou vyšetrovacieho spisu z roku 1948. Na parapete sa nachádzajú stopy exkrementov, ktoré patrili J. Masarykovi, pričom táto skutočnosť stojí v priamej opozícii konania samovrahov, nakoľko išlo o prejav strachu. Za nechtami J. Masaryka sa pri obhliadke mŕtvoly našla omietka, čo taktiež odporuje samovražde a dokazuje to snahu J. Masaryka o záchranu. Okrem nezvyčajného prevedenia „samovraždy“ odporujú tejto hypotéze aj ďalšie skutočnosti. Z pohľadu súdnej psychiatrie je nepravdepodobné, že by osoba v postavení J. Masaryka ukončila svoj život v pyžame. Keď komorník opúšťal ako posledný (očakávaný) návštevník ministrov byt, J. Masaryk bol oblečený v obleku. Podľa psychiatra by žiaden samovrah nevymenil oblek za pyžamo. Okrem iného, Masarykov byt sa našiel v dezolátnom stave, bol v ňom neporiadok, posunutý nábytok, ohorky od cigariet, ktoré minister nefajčil, atď.⁵⁵ Jedným dychom dodávame, že ide o zovšeobecňujúce, štatisticky podložené tvrdenia o bežnom správaní samovrahov a nikto nemôže spoľahlivo dokázať, že J. Masaryk nespáchal samovraždu neštandardne. Čo sa týka potencionálnych vrahov J. Masaryka, tieň podozrenia padá na Otta Katzeho alias Andrého Simonea,⁵⁶ agenta NKVD, ktorý bol neskôr v roku 1952 odsúdený na trest smrti v procese s Rudolfom Slánskym a spol. Hovoríme však iba o dohadoch, ktoré nemajú oporu vo faktoch a relevantných dôkazoch. Existuje ďalšia verzia, v ktorej figuruje ako vrah Augustín Schramm, taktiež bývalý agent NKVD, ktorý bol zastrelený dva mesiace po smrti J. Masaryka, pričom o A. Schrammovi ako o Masarykovom vrahovi sa hovorilo už v roku 1948, ba dokonca to mal byť možný dôvod jeho vraždy (pozri nižšie).

Dôležité je tiež uviesť, že J. Masaryk bol ľuďom vnímaný ako najobľúbenejší politik povojnovkej doby, čo si zaiste komunisti plne uvedomovali. Dôkazom toho bol aj pohreb J. Masaryka, ktorý komunisti z propagandistického hľadiska zvládli učebnicovo. J. Masaryka vykresľovali v prejavoch a v dennej tlači ako „jedného z ľudu“. Faktom ostáva, že práve „ľudovosťou“ sa sám J. Masaryk vymedzoval voči otcovi, no rozhodne nemožno považovať diplomata pohybujúceho sa v najvyšších kruhoch za plebejca.⁵⁷

V kontexte právne neuzavretej Krčmaňskej aféry vychádza atentát v prípade smrti J. Masaryka ako najpravdepodobnejšia hypotéza. Nasvedčujú tomu aj ďalšie skutočnosti, ktoré nastali bezprostredne pred, resp. po smrti J. Masaryka a taktiež súvisia s Krčmaňskou aférou. P. Drtina sa 28. februára neúspešne pokúsil o samovraždu skokom z okna⁵⁸ a hneď po prepustení z nemocnice bol zatknutý a až do odsúdenia v roku 1953 bol držaný vo vyšetrovacej väzbe. Dňa 15. decembra 1953 bol odsúdený na 15 rokov odňatia slobody. P. Zenkl bol v období po februári 1948 ostro sledovaný príslušníkmi ŠtB, no napriek tomu sa mu v septembri 1948 podarilo spolu s manželkou emigrovať. J. Masaryk na rozdiel od P. Drtinu a P. Zenkla demisiu vo februári nepodal a ani jeho verejné vystúpenia neboli v ostrom kontraste s komunistickou ideológiou. Ako nestranník, demokrat a ľuďom vnímaný ako najobľúbenejší politik nemohol byť postihnutý rovnakým osudom ako národný

⁵⁵ ŠEDIVÝ, *op. cit.*, s. 273.

⁵⁶ ŠEDIVÝ, *op. cit.*, s. 274.

⁵⁷ ŠÍCHA, J. Pohreb Jana Masaryka. *Paměť a dějiny*, 2017, roč. 11, č. 4, s. 115.

⁵⁸ Krátky rozostup medzi Drtinovým pokusom o samovraždu a smrťou J. Masaryka môže naznačovať, že Masarykova smrť sa mala nápadne ponášať na neúspešnú samovraždu P. Drtinu.

socialisti P. Drtina s P. Zenklom. Emigrácia v prípade J. Masaryka by bola pre komunistov neprijateľná a odsúdenie tiež, pretože obe mohli vyvolať v ľuďoch vlnu nevôle, ktorá by bola na začiatku budovania totality neprijateľná. Faktom zostáva, že všetky tri potencionálne obeť Krčmaňskej aféry boli nakoniec z verejného života odstránené.

Záverom ku smrti J. Masaryka zostane iba pri parafrázovaní slov amerického veľvyslancu v Prahe a priateľa J. Masaryka, Laurencea Steinhardta: všetky fakty z prípadu sa dajú zoradiť tak, aby zodpovedali samovražde, vražde, aj nešťastnej náhode a môžeme z toho zakaždým urobiť jasný prípad.

Posledným atentátom tejto kapitoly bude smrť A. Schramma, ktorá taktiež nie je dodnes spoľahlivo objasnená. A. Schramm patrí medzi kontroverzné postavy československej histórie a preto sa ponúka niekoľko dôvodov, prečo bol dňa 27. mája 1948 zavraždený (samopalom zastrelený). A. Schramm zomrel dva a pol mesiaca po J. Masarykovi, pričom existuje hypotéza, ktorá medzi smrťou J. Masaryka a A. Schramma vidí súvislosť – A. Schramm mal byť veliteľom partizánskeho komanda, ktoré malo v osudnú noc z 9. na 10. marca 1948 navštíviť ministra a následne mu „dopomôcť“ k smrti, za čo mal byť následne A. Schramm sám zavraždený.⁵⁹

Za vraždu A. Schramma boli odsúdení na trest smrti v rámci procesu pred Štátnym súdom, ktorý prebiehal od 3. do 25. novembra 1948, študenti Miloslav Choc a Slavoj Šádek. M. Choc mal byť, podľa záverov ŠtB, vyslaný z exilu, aby vraždou A. Schramma pomstil smrť ministra J. Masaryka. M. Choc mal zavraždiť A. Schramma na príkaz Josefa Vávry-Staříka a v tomto znení svoju vinu priznal pred príslušníkmi ŠtB, pričom okolnosti vraždy veľmi podrobne popísal, vrátane asistencie S. Šádeka. Vo väzbe však začal svoju výpoveď modifikovať. Naďalej však trval na tom, že vraždil on, avšak na pokyn istého Václava Bauera.⁶⁰ Pred súdom výpoveď zmenil opäť. Tentokrát už nebol strelcom sám M. Choc, ale V. Bauer a M. Choc ho mal čakať na ulici pred Schrammovým bytom, kde mu mali byť po útoku odovzdané V. Bauerom zbrane, ktoré mu na tento čin zapožičal.⁶¹ M. Choc aj S. Šádek boli 25. novembra 1948 Štátnym súdom na Pankráci odsúdení na trest smrti a dňa 19. februára 1949 popravení. M. Choc bol odsúdený za spáchanie trestného činu úkladov proti republike podľa § 1 (tým, že pripravoval povstanie reakčných elementov proti ľudovodemokratickému zriadeniu), vojenskej zrady podľa § 6 (tým, že cudzej spravodajskej službe vyrazil okolnosti dôležité pre obranu štátu) zákona č. 50/1923 Zb. z. a n. a úkladnej vraždy podľa § 134 a § 135 ods. 1 Trestného zákona z roku 1852. Vo všeobecnosti možno povedať, že išlo o proces vykonštruovaný a politický, komunistom išlo v prvom rade o zdiskreditovanie exilu a západu.⁶²

⁵⁹ BOHÁČ, L. Kauza Masaryk v průběhu let. In: SUM, A. – LESÁK, J. – ŠEDIVÝ, Z. a kol. *Jan Masaryk (úvahy o jeho smrti)*. Praha: Úrad dokumentácie a vyšetrovania zločinov komunizmu, 2005, s. 59.

⁶⁰ Václav Bauer bol s vysokou pravdepodobnosťou fiktívnou postavou. TOMEK, P. Mýty a pravda o atentáte na majora Augustina Schramma. *Historie a vojenství*, 2011, roč. 60, č. 1, s. 62.

⁶¹ Tamže, s. 61.

⁶² Napr. Rudé právo informovalo o odsúdení M. Choca a spol. nasledovne: „Teroristé, kteří se podle instrukcí národně socialistických a lidoveckých emigrantů dopouštěli v naší republice vražd se souhlasem americké spravodajské služby CIC, měli vyvolat u nás povstání a pokusit se o další atentáty, byli odsouzeni Státním soudem.“ Vrahové majora Šramma odsouzení k trestu smrti. *Rudé právo*, 1948, roč. 28, č. 276, s. 1.

M. Choc podľa súčasnej analýzy procesu niektorých historikov nemal žiaden motív A. Schramma zavraždiť.⁶³ Uvažuje sa nad možnosťou, že A. Schramm bol pravdepodobne zavraždený príslušníkmi ŠtB. Podľa Lubomíra Boháča akciu M. Choca od začiatku organizovala ŠtB, resp. oddelenie Bedřicha Reicina, ktorej cieľom bolo spraviť zodpovedných za Schrammovu vraždu americkú CIC.⁶⁴ Prokop Tomek považuje Chocove výpovede a vysvetľovanie pri rekonštrukcii zločinu za autentické a teda nie zmanipulované bezpečnostnými zložkami a taktiež podporuje verziu, že M. Choc bol vrahom A. Schramma, a uvedené opiera najmä o veľmi presvedčivé a podrobné výpovede M. Choca týkajúce sa vraždy a jej priebehu (pri rekonštrukcii sa dokonca celkom presne orientoval v byte obeti a upozorňoval na rôzne drobnosti).⁶⁵ Karel Kaplan zase považuje výpovede M. Choca za vynútené a proces za rýdzo politický, no bližšie svoje závery nerozvádza.⁶⁶ Názory historikov sa rozhodne v interpretáciách nezhodujú.

Podľa záverov Úradu dokumentácie a vyšetrovania zločinov komunizmu možným motívom vraždy A. Schramma bolo to, že bol veliteľom vražedného komanda a týmto spôsobom sa malo zamedziť šíreniu správ o skutočnom obraze Masarykovej smrti. Vyšetrovatelia Úradu taktiež získali niekoľko svedectiev, ktoré toto tvrdenie podporujú. Okrem iného od Karla Daníčka a Františka Munzara z Liberca, ktorí verziu o Masarykovej vražde Schrammovým komandom mali počuť od Schrammova otca Augustina a brata Otta. O účasti A. Schramma na Masarykovej smrti sa v kuloároch hovorilo takmer okamžite (od mája 1948) a hlasy zosilneli okamžite po jeho násilnej smrti. Dôkazom toho je aj vyšetrovanie Generálnej prokuratúry v roku 1968, ktoré však bolo ukončené hneď potom, ako A. Schrammovi potvrdil alibi bývalý partizán Václav Pokorný. Opätovne tézu o A. Schrammovi ako o Masarykovom vrahovi rozpracoval Ivan Sviták,⁶⁷ ktorého závery odmietol napr. P. Tomek ako nepodložené.⁶⁸

Niekedy história prináša veľké penzum záverov, hoci je skúmaná jedna konkrétna udalosť. Sme toho názoru, že pri prípadoch zo sledovaného obdobia je pomerne jednoduché sa nechať strhnúť príbehom mladého chlapca M. Choca, ktorý bol spolu ďalšími ako prvý postavený pred Štátny súd, ktorého praktiky a rozhodovacia činnosť vstúpili do dejín pod označením „justičné vraždy“.⁶⁹ P. Tomek však veľmi podrobne analyzoval prípad M. Choca a spol. a s jeho záverom o Chocovej vine sa dokážeme stotožniť. Nemôžeme však opomenúť, že súčasťou Chocovho priznania k Schrammovej vražde bola aj zmienka o pomste za smrť J. Masaryka a hoci P. Tomek túto paralelu spochybňuje, my by sme ju, aj vzhľadom na vyšetrovanie v roku 1968, nechali naďalej otvorenú. V koneč-

⁶³ 1950, 3. október, Praha. Zápisnica z porady pracovného kolektívu o príprave procesov s katolíckymi biskupmi a ich pomocníkmi na ministerstve spravodlivosti. In: LETZ, R. (ed.). *Dokumenty k procesu s katolíckymi biskupmi Jánom Vojtaššákom, Michalom Buzalkom a Pavlom Gojdičom*. Bratislava: ÚPN, 2007, s. 108.

⁶⁴ BOHÁČ, *op. cit.*, 59.

⁶⁵ TOMEK, *Mýty a pravda*, s. 63.

⁶⁶ KAPLAN, K. – PALEČEK, P. *Komunistický režim a politické procesy v Československu*. 2. vydanie. Praha: Barrister & Principal, 2008, s. 57–58.

⁶⁷ SÚA, Dokument Objasňovanie podozrenia z účasti mjr. Augustina Schramma na smrti Jana Masaryka z dňa 15. 10. 1968, f. II/3 Vg 5/68, Denník vyšetrovateľa V/832–846, citované v: BOHÁČ, *op. cit.*, s. 57–59.

⁶⁸ TOMEK, *Mýty a pravda*, s. 63.

⁶⁹ Porovnaj s: KAPLAN – PALEČEK, *op. cit.*, s. 57–58.; KOSOVÁ, Š. Případ Miloslav Choc a spol. *Securitas Imperii*, 2005, roč. 12, č. 1, s. 53–107.

nom dôsledku, ak sme ochotní akceptovať ako pravdivé a nevynútené Chocove výpovede v prípravnom konaní, neexistuje dôvod spochybňovať tú časť, ktorá hovorí o motíve jeho konania. Uvedené zároveň nevyklučuje politickosť a vykonštruovanosť procesu, pretože prepojenie Schrammovej vraždy so záškodníckou činnosťou amerických tajných služieb s cieľom rozvrátiť ľudovodemokratický režim je preukázateľne nepodloženou fabuláciou vyšetrovateľov a ŠtB.

Sme si samozrejme vedomí, že neexistuje žiaden priamy dôkaz o účasti A. Schramma na smrti J. Masaryka a celá táto hypotéza je postavená iba na domnienkach. Všetky tri spomínané atentáty však majú dostatok spoločných menovateľov, pričom jednoznačne sa ich prepojenie vylúčiť nedá.

4. Trestný zákon č. 86/1950 Zb. a Trestný zákon č. 140/1961 Zb.

Z obdobia viac než štyridsať rokov komunistickej nadvlády sme vybrali dva atentáty a z toho jeden, ten úspešný, na Matúša Černáka, sa odohral v zahraničí. Dôvody, prečo v sledovanom období nachádzame malé množstvo vražedných útokov sú prozaické – 1) komunisti držali v rukách všetku štátnu moc a nebolo nutné odstraňovať politických odporcov atentátmi, ktoré sú sami o sebe pomerne teatrálné. Dlhoročné tresty odňatia slobody, justičné vraždy, pracovné tábory, spoločenské vraždy a ŠtB dokázali účinne odstaviť nepohodlných ľudí, ba dokonca v hraniciach dobovej zákonnosti; 2) odstránenie, resp. ochromenie síl názorovej opozície taktiež znamenalo, že nebola vôľa útočiť ani opačne a teda na komunistických predstaviteľov. V konečnom dôsledku sa odohral iba jeden útok na aktívneho komunistického politika, na ministra spravodlivosti Slovenskej socialistickej republiky, Pavla Királyho, a aj pri ňom je politický motív útoku veľmi otázny.

4.1 Trestný zákon č. 86/1950 Zb.

Trestný zákon č. 86/1950 Zb. (ďalej len „Trestný zákon z roku 1950“), ako výsledok právnickej dvojročnice, definitívne unifikoval trestné právo hmotné v Československej republike. Trestanie atentátov bolo možné v závislosti od objektu dvojakým spôsobom:

- 1) trestný čin vraždy na ústavnom činiteľovi podľa § 104, ak išlo o spolčenie, tak aj podľa ustanovení § 107, pričom objektom bol život prezidenta, členov vlády, Zboru povereníkov alebo zákonodarného zboru, kumulatívne musela byť splnená podmienka politického motívu. Po vzore zákona č. 231/1948 Zb. sa naďalej nevzťahovali dané ustanovenia na bývalých ústavných činiteľov.
- 2) trestný čin vraždy podľa § 216, pričom objektom bol všeobecne ľudský život, resp. presnejšie § 216 ods. 2, písm. c), ktorý hovorí o vražde za obzvlášť priťažujúcich okolností, ktorými podľa § 20 písm. a), b), c) boli prejavenie nepriateľstva ľudovodemokratickému režimu, ohrozenie politických, vojenských a hospodárskych záujmov republiky a spáchané zákerne, so zvláštnou ľst'ou a iných nízkych pohnútok (všetky tri ustanovenia môžu byť chápané ako politický motív nutný pre atentát).

Jediný identifikovaný atentát, ktorý bol uskutočnený počas účinnosti Trestného zákona z roku 1950 bol útok na Matúša Černáka, bývalého popredného politika HSLS, diplomata a veľvyslanca v Berlíne v rokoch 1939–1944.⁷⁰ Atentát na jeho osobu bol spáchaný 5. júla

⁷⁰ Po druhej svetovej vojne bol Národným súdom v Bratislave dňa 10. júna 1947 za zločin domácej zrady podľa § 2, kolaborácie podľa § 3 a zrady na povstaní podľa § 4 retribučného nariadenia č. 33/1945 Zb. n.

1955 v Mníchove, kedy si prišiel na poštu vyzdvihnúť korešpondenciu, v ktorej sa nachádzal aj balík s označeným odosielateľom z Ríma. Černák balík otvoril priamo v poštovej hale, ktorý okamžite explodoval. Okrem Černáka zahynula aj náhodne prítomná nemecká dôchodkyňa Josepha Nigel, dve osoby boli zranené ťažko a desať ľahko (Sergius Jürgens podľahol v nemocnici zraneniam z výbuchu o šesť dní neskôr). Detonácia bola tak silná, že okrem haly poštového úradu poškodila aj budovy v rádiuse niekoľkých sto metrov.⁷¹

Matúš Černák v tom čase viedol Slovenskú národnú radu v zahraničí – orgán, ktorý sústreďoval ľudáckych emigrantov a razantne presadzoval slovenský separatizmus. V čase spáchania atentátu teda nebol aktívnym politikom žiadneho štátu a nachádzal sa v zahraničí. Napriek tomu sme tento atentát zaradili do zoznamu československých atentátov, a to z toho dôvodu, že existujú presvedčivé indicie o tom, že za jeho smrťou stála ŠtB, resp. československá rozviedka. Tento prípad taktiež nie je dodnes uzavretý.⁷²

Výšetrovanie Černákovej smrti sa začalo okamžite, no bezúspešne, hoci bola vypísaná odmena pre informátorov, sprvoti päť tisíc, neskôr desať tisíc Nemeckých mariek. Polícii sa podarilo vypátrať iba pôvod balíka a taktiež približnú identifikáciu odosielateľa: „... balíček s výbušninou byl podán na Poštovním úřadě na Hlavním nádraží ve Frankfurtu nad Mohanem. Poslal ji muž ve věku 40–45 let, vysoký 1,65–1,70 m, štíhlé postavy, tmavých vlasů, s tmavými vousy a údajně mluvil lámanou němčinou se slovanským přízvukem.“⁷³ Podľa P. Tomeka existovali iba dva okruhy podozrivých; buď išlo o exilových konkurentov alebo o československých komunistov. Dlhé roky sa neobjavili žiadne indicie alebo dôkazy, ktoré by ozrejmili Černákovu smrť a vopred uvádzame, že dodnes neexistuje žiadny priamy dôkaz, na základe ktorého by sme mohli jednoznačne identifikovať atentátnika.

Súčasná interpretácia nadväzuje na publikáciu bývalého člena československej rozviedky Ladislava Bittmana, ktorý nepriamo spomína atentát na Černáka v súvislosti s agentom s krycím menom Bertelot. Bertelot bol rodený Nemeč, ktorý pracoval pre československú rozviedku, prekladal nemeckú tlač, prípadne zasielal korešpondenciu. Podľa Bittmana mal Bertelot v panike utiecť do Rakúska potom, ako sa z novin dozvedel o okolnostiach Černákovej smrti.⁷⁴ Existenciu Bertelota, resp. Berthelota potvrdili aj archívy československej rozviedky a pod týmto krycím menom vystupoval Kurt Baumgartner. Jeho osobná zložka však bola skartovaná dňa 6. decembra 1989. Podľa Emílie Hrabovec nie je pochýb

SNR, odsúdený na tri roky odňatia slobody. Kvôli započítaniu väzby bol predčasne prepustený a krátko po februári 1948 emigroval. TOMEK, P. Kdo zabil Matúše Černáka? *Pamäť národa*, 2009, roč. 5, č. 1, s. 43.

⁷¹ TOMEK, *op. cit.*, s. 44.

⁷² Na druhú stranu je potrebné uviesť, že išlo o ľudáckeho politika a vzhľadom na polarizáciu odbornej verejnosti na Slovensku vo veci ľudáckej politiky počas druhej svetovej vojny a aj po nej, nie je sa veľmi čomu čudovať – pre odporcov ľudáckeho režimu je atentát na M. Černáka takpovediac mimo rámca vedeckého záujmu a ľudácki, resp. neľudácki historici pracujú nepretržite na dotváraní martýrskej aureoly J. Tisa, ktorá by mala, podľa nich, celý režim aj slovenskú štátnosť legitimizovať a tak aj u nich sa M. Černák dostal na hranicu skúmanej matérie. Určite je to aj z toho dôvodu, že Černák patril k radikálnemu krídlu HSLS, resp. sa hlásil priamo k politike a ideám Vojtecha Tuku. K Černákovi bližšie pozri: Diskusná relácia usporiadaná Ústavom pamäti národa v roku 2015: *Matúš Černák – politik, exulant, obeť ŠtB*. 21. 05. 2015. [online]. Dostupné na: https://www.upn.gov.sk/sk/videozaznam-diskusneho-vecera-upn-na-temu---matus-cernak-politik-exulant-obet-stb/?fbclid=IwAR0Gvr6CrC_9Hkq0SJW9qk_kCE3BDTB4B5H5zEwDH6LbdD6J8pjiXZ-h5Lw. [cit. 20. 02. 2022].

⁷³ TOMEK, *Kdo zabil Matúše Černáka?*, s. 44.

⁷⁴ BITTMAN, L. *The Deception Game. Czechoslovak Intelligence in Soviet Political Warfare*. New York: Syracuse University Research Corporation, 1972, s. 7–9.

o tom, že Kurt Baumgartner odoslal balík s výbušninou z frankfurtskej pošty a toto svoje tvrdenie opiera a potvrdzuje záznamami kontroverzného Vladimíra Pekelského.⁷⁵ Jeho správa pre CIA z dňa 15. apríla 1959 spomína Černákovu smrť a skutočne spája jeho smrť s neznámym agentom, ktorého bližší popis (najmä prostredníctvom opisu udalostí a spolupracovníkov) zodpovedá Kurtovi Baumgartnerovi.⁷⁶ Zozbierané informácie z vyšetrovania nemeckou políciou bezprostredne po atentáte však úplne nekorešpondujú s uvedeným.⁷⁷

Z právneho hľadiska, ak by došlo trestnému stihaniu za atentát na Černáka podľa dobového trestného práva, tento útok by bol subsumovaný pod trestný čin vraždy podľa § 216, ods. 2, písm. c). Napriek tomu, že išlo o bývalého politika, jeho život nebol chránený ustanovením § 104.

4.2 Trestný zákon č. 140/1961 Zb.

Rekodifikácia trestného práva Trestným zákonom č. 140/1961 Zb. (ďalej len „Trestný zákon z roku 1961“) priniesla kvalitatívne novú právnu úpravu, ktorá bola viditeľná aj pri potencionálnom trestaní atentátov. Atentát bolo možné subsumovať pod trestný čin teroru podľa § 93–94, prípadne trestného činu vlastizrady podľa § 91, ak bol trestný čin teroru spáchaný v spojení s cudzou mocou alebo s cudzím činiteľom. Objektom trestného činu teroru mohol byť každý. Kvalifikácia atentátu bola teda možná už len jedným spôsobom, a to bez ohľadu na chránený objekt, dôležitý bol len politický motív (samozrejme zodpovedajúci socialistickému a totalitnému zriadeniu), ktorý sa vyžadoval kumulatívne s úmyselným usmrtením alebo pokusom oň. Uvedená kvalifikácia bola teda značným kvalitatívnym posunom oproti všetkým predchádzajúcim právnych úpravám.

V socialistickej ére sme identifikovali iba jedinú udalosť, ktorá by mohla byť radená medzi atentáty, a to konkrétne na ministra spravodlivosti Slovenskej socialistickej republiky Pavla Királyho, bol vykonaný útok dňa 16. januára 1973. Bombový útok prežil, utrpel však zranenia, následkom ktorých prišiel o sluch a na jedno ucho nepočul do konca života. Útok si vyžiadal dva ľudské životy; zomrel útočník Ondrej Chámovský a riaditeľ kancelárie ministra spravodlivosti Oto Štepanička, ktorého si útočník pomýlil s ministrom. Napriek

⁷⁵ HRABOVEC, E. Politické aktivity Matúša Černáka v slovenskom exile v kontexte medzinárodného vývoja (1948–1955). *Slovenský časopis*, 2021, roč. 1, č. 1, s. 148.

⁷⁶ PEKELSKÝ, V. *Správa z 15. apríla 1959*. [online]. Dostupné na: https://archive.org/details/PekelskyVladimir/PEKELSKY%2C%20VLADIMIR%20%20%20VOL.%20_0028. [cit. 20. 02. 2022].

⁷⁷ Odosielateľ balíka mal hovoriť lámanou nemčinou so slovanským prízvukom, čo od rodeného Nemca nemožno očakávať. Okrem toho podľa L. Bittmana a tiež podľa V. Pekelského sa mal agent dozvedieť o smrti M. Černáka až z novin, takže môžeme predpokladať, že nevedel, čo balík obsahoval a preto by K. Baumgartner nemal dôvod predstierať prízvuk a napodobňovať lámanú nemčinu (taktiež je otázna schopnosť človeka napodobniť lámaný rodný jazyk s prízvukom reči, ktorou nehovorí). Podľa nášho názoru preto nie je možné jednoznačne vyhodnotiť K. Baumgartnera ako atentátnika, hoci samotné prepojenie československej rozvedky so smrťou M. Černáka je vysoko pravdepodobné. Ako sme už vyššie uviedli, atentát na M. Černáka nepatrí medzi známe udalosti československej, či skôr slovenskej histórie. Dobové aj súčasné výklady ohľadne jeho smrti smerujú v podstate ku klasickému ľudáckemu uchopeniu vzťahu politik – štát a to v zmysle udatného a nebojácneho boja jednotlivca proti všetkým utláčateľom slovenského národa a najmä boja za slovenskú samostatnosť. Často sa používajú emotívne označenia ako martýr (mučeník) slovenského národa alebo obetoval život za slovenskú štátnosť (prípadne za pravdu), tento vzorec bol používaný najmä pri Andrejovi Hlinkovi, J. Tisovi a podľa potreby sa aplikuje na ktoréhokoľvek ľudáckeho predstaviteľa, ktorého skutkami (alebo hoc aj smrťou) sa snažia dodať vojnovému slovenskému štátu legitimitu tak, ako sme to už vyššie popisovali pri údajných atentátoch na J. Tisa.

tomu, že páchatel' zomrel pri útoku, poznáme jeho motív, ba dokonca ho poznali aj obeť útoku. Motív O. Chámovského vychádzal z osobných problémov a z neschopnosti domôcť sa spravodlivosti súdnou cestou, z čoho vinil práve hlavu rezortu spravodlivosti.⁷⁸

Zaujímavosťou uvedeného prípadu bola paranoja vyšetrovacích orgánov a politických špičiek socialistického Československa. Hoci bolo zjavné, že atentát spáchal zúfalý muž, ktorý sa nedokázal domôcť spravodlivosti, udalosť bola dôsledne utajovaná a vyšetrovanie hľadalo podozrivých na západe. Vyšetrovanie prípadu viedla ŠtB pod názvom „Teror na ministerstve spravodlivosti“ a hľadala spojitosti s bombovými útokmi v Londýne, ktoré mala na svedomí Írska republikánska armáda (IRA).⁷⁹ Pojem atentát a atentátnik používali v tomto prípade aj dobové bezpečnostné zložky. Ako sme vyššie uviedli, ŠtB viedla zložku s názvom obsahujúcim termín „teror“, ktorý bol definovaný Trestným zákonom z roku 1961 nasledovne: „Kto v úmysle poškodiť socialistické spoločenské a štátne zriadenie republiky iného úmyselne usmrť alebo sa o to pokúsi, potresce sa odňatím slobody na dvanásť až pätnásť rokov alebo trestom smrti“,⁸⁰ a v § 94 „Kto v úmysle odstrašiť iného od aktívnej účasti na plnení úloh socialistickej spoločnosti alebo mu takú činnosť znemožníť niekomu ublíži na zdraví, spôsobí škodu alebo inú závažnú ujmu alebo sa o to pokúsi, potresce sa odňatím slobody na tri roky až desať rokov.“⁸¹

V súvislosti s uvedeným útokom však môžeme uvažovať nad tým, či skutočne išlo o atentát. V nami zadanom pojme atentát v úvodnej stati článku, je jednou z hlavných podmienok atentátu jeho politický motív, ktorý je všeobecne vyjadrený aj v znení trestného činu teroru ako úmysel poškodiť socialistické zriadenie a štátne zriadenie republiky (§ 93) alebo odstrašiť iného od aktívnej účasti na plnení úloh socialistickej spoločnosti (§ 94). Útok na P. Királyho môžeme v tomto zmysle sprvoti skúmať v dvoch rovinách: 1) podľa § 93, a to z toho dôvodu, že útočník plánoval útok na ministra, ak mu nebudú splnené podmienky vyjednávania, alebo 2) podľa § 94, a to z toho dôvodu, že minister vo výsledku utrpel ujmu na zdraví. Posudzovať konanie útočníka podľa § 94 však môžeme vylúčiť, pretože páchatel' podľa komentára k Trestnému zákonu musel obeť úmyselne spôsobiť ujmu na zdraví bez úmyslu ju usmrť, a to ako uvádzame, nebol prípad O. Chámovského.⁸² Jedinou možnosťou je teda kvalifikovať konanie páchatel'a podľa § 93 Trest-

⁷⁸ Chámovský pracoval do roku 1961 ako montér v národnom podniku Hydrostav Bratislava a v tom roku utrpel pracovný úraz hlavy následkom pádu zo stožiaru elektrického vedenia. Po úraze už nebol schopný sústavne pracovať a teda zostal bez finančných prostriedkov a taktiež mu dlho po úraze nebol priznaný invalidný dôchodok. Od svojho zamestnávateľa žiadal bolestné a náhradu škody, s požiadavkami neuspel a následne bol v roku 1963 z podniku prepustený. V roku 1965 požiadal o invalidný dôchodok, ktorý mu bol priznaný v roku 1967. Proti rozhodnutiu o výške čiastočného invalidného dôchodku podal sťažnosť a uspel, pretože mu súdom bola priznaná so spätnou účinnosťou k roku 1967. O. Chámovský však požadoval priznanie dôchodku od dňa úrazu, pričom vo veci jeho odvolania nebol až do dňa atentátu rozhodnuté. Sám si vyšiel škodu, ktorú mal utrpieť nepriznaním bolestného, náhrady škody a nevyplatenia invalidného dôchodku odo dňa úrazu na tristo tisíc korún československých. Do budovy ministerstva spravodlivosti prišiel s presvedčením, že buď získa zaumienenú čiastku alebo odpáli trhavinu, k čomu nakoniec aj prišlo. Bližšie pozri: Archív SAV, Osobné fondy. Dr. Király Pavol, minister spravodlivosti SSR, kartón 42; JEDLIČKA, M. *Bombový útok na ministerstvo spravodlivosti Slovenskej socialistickej republiky 1973*. [online]. Dostupné na: <https://kriminalistika.eu/muzeumzla/teror/teror.html>. [cit. 20. 02. 2022].

⁷⁹ Osobné fondy. Archív SAV. Dr. Király Pavol, minister spravodlivosti SSR, kartón 42.

⁸⁰ § 93 prvého oddielu, prvej hlavy Trestného zákona č. 140/1961 Zb.

⁸¹ § 94 prvého oddielu, prvej hlavy Trestného zákona č. 140/1961 Zb.

⁸² BREIER, Š. a kol. *Trestný zákon. Komentár*. Bratislava: Osveta, 1964, s. 390.

ného zákona z roku 1961. Podľa komentára k ustanoveniu § 93 „páchateľ svoj činom sleduje zámer spôsobiť akúkoľvek, predovšetkým politickú ujmu Československej socialistickej republiky a to nielen v celoštátnom, ale aj miestnom meradle. Úmysel odstrašiť iného od aktívnej účasti na plnení úloh socialistickej spoločnosti alebo mu takú činnosť znemožniť... páchateľov úmysel môže smerovať aj k púhej diskreditácii spoločenského a štátneho zriadenia republiky alebo k vytvoreniu atmosféry neistoty a strachu a pod.“⁸³ Motívom O. Chámovského však nebolo odstrániť ministra priamo kvôli jeho politickým aktivitám a taktiež je otázne, či bolo v jeho úmysle poškodiť socialistické, či štátne zriadenie republiky, prípadne navodenie atmosféry neistoty a strachu. Súdny organizačne patrili pod ministerstvo spravodlivosti, na ktorého čele stál P. Király a tak si O. Chámovský vyvodil ministrovu politickú, či skôr osobnú zodpovednosť za to, že sa nedokázal domôcť spravodlivosti v takej miere, ako očakával. Subjektívna stránka trestného činu teroru bola založená na úmyselnom zavinení, pričom úmysel sa musel vzťahovať nie len na usmrtenie, ale kumulatívne aj na politický motív, tzn. na poškodenie socialistického a štátneho zriadenia v zmysle uvedenom v komentári, pričom druhá z podmienok je v prípade O. Chámovského spornou. Podľa komentára, „z povahy trestného činu teroru vyplýva, že osoba, proti ktorej sa vedie vražedný útok, môže hrať v predstavách páchateľa veľmi rôznorodú úlohu: teror môže byť spáchaný preto, aby boli chránené záujmy poškodené práve odstránením dotyčnej osoby, napríklad významného funkcionára...“⁸⁴ Z textu komentára teda vyplýva, že aj samotné odstránenie významného funkcionára môže byť samo o sebe poškodením socialistického, resp. štátneho zriadenia republiky, pričom v tomto prípade teda úmysel zavraždiť aktívneho politika priamo splýva s motívom úmyselne poškodiť republiku. Tento výklad však považujeme za príliš extenzívny, keďže v takom prípade by sme mohli hovoriť o trestnom čine teroru aj v prípade, kedy by bol minister obeťou napr. lúpežnej vraždy, kde by bol primárny motív páchateľa obeť olúpiť a pritom by páchateľ obeť vôbec neidentifikoval ako ministra.

Politický motív samozrejme v sebe zahŕňa konanie útočníka ako odpoveď na politickú zodpovednosť za činy ministra a ministerstva, či vlády celkovo. Podľa nášho názoru by však mali kroky a činy potenciálnej obeť atentátu pôsobiť *erga omnes* a preto zastávame názor, že v prípade P. Királyho nešlo o atentát v pravom zmysle slova. O. Chámovský nesledoval svojim útokom vyšší cieľ, napr. odstránenie ministra kvôli nespravodlivej justícii, prípadne kvôli vplyvu komunistickej ideológie v nej, jeho motív bol zištný a sebecký, t. j. chcel sa domôcť vlastného prospechu, ktorý mu podľa jeho názoru súdy odopierali. Z vyšetrovania je zrejmé, že bombu odpálil v stave rozrušenia a dokonca aj nesprávne identifikoval osobu ministra. Preto je na mieste si klásť otázku, či by si útočník vopred nezistil viac o osobe ministra, ak by mu skutočne išlo iba o jeho smrť. Tak isto je dôležité uviesť, že atentátnici s vybranou obeťou nevyjednávajú, práve naopak. Útok sa odohrá nečakane, bez upozornenia vopred, takže ani táto skutočnosť neodzrkadľuje *modus operandi* atentátnikov.

Sme si vedomí, že uvedená právna konštrukcia, resp. úvaha o správnosti používania pojmu atentát, je iba teoretická, a v prípade, že by O. Chámovský útok prežil, by realita vyzerala úplne inak – domnievame sa, že by bol O. Chámovský odsúdený za trestný čin

⁸³ Tamže, s. 388.

⁸⁴ Tamže.

teroru podľa § 93 a na základe § 29 ods. 1 by mu bol pravdepodobne uložený trest smrti, no podľa nášho názoru by takáto právna kvalifikácia nemala oporu v právnom predpise.

Záver

Československé dejiny v sebe ukrývajú viac atentátov, ako by sa mohlo na prvý pohľad zdať. Primárnym cieľom nášho článku bolo priblížiť atentáty najmä z právnej stránky, t. j. z pohľadu vyvodzovania trestnej zodpovednosti, prípadne z ich postavenia ako materiálneho prameňa vzniku práva, na čo sme pri každom z uvedených atentátov poukazovali. Sekundárnym cieľom bolo analyzovať rozdielne interpretácie atentátov, pričom sme sa vždy pokúsili ponúknuť aj vlastný výklad udalostí. Neopomenuli sme ani pripravované atentáty, ktoré sa nikdy neuskutočnili, a atentáty, ktoré možno atentátmi vôbec neboli.

Z pohľadu etáp terorizmu môžeme uviesť, že prvé dva atentáty vykazujú spoločné znaky nacionalistickej etapy a etapy dvoch vojen. Páchatelia mali blízko k radikálnej ľavici, v prípade A. Štastného dokonca k anarchistom. Obdobie druhej svetovej vojny bolo veľmi špecifické. Vojské operácie nemožno radiť do žiadnej z etáp, pretože išlo o plnenie vojenských misií oficiálnej a uznanej armády. V prípade smrti K. Lažnovského, bez ohľadu na osobu páchatel'a, to bol národooslobodzovací boj. Ten bol síce typicky vo všeobecnom delení až pre obdobie studenej vojny, no v prípade československých dejín samozrejme mal svoje opodstatnenie. Povojnové atentáty (1947–1948) boli motivované politickými čistkami komunistov, typické pre obdobie studenej vojny, podobne ako atentát na M. Černáka. Posledný z útokov na P. Királyho nemožno označiť za atentát, pretože motív páchatel'a pravdepodobne nebol politický.

Čo sa týka právnej úpravy právnej kvalifikácie atentátov, tá sa v Československu podstatne zmenila. Do roku 1961 bol rozdiel medzi atentátom na ústavných činiteľov (do roku 1948 aj bývalých) a atentátom, síce politicky motivovaným, ale uskutočneným na osobe mimo rámca ústavných činiteľov. Trestný zákon z roku 1961 pri trestnom čine teroru už nechránil iba život ústavných činiteľov, ale každého, na koho bol spáchaný atentát s politickým motívom, samozrejme zodpovedajúcim socialistickému zriadeniu.